

**КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

Актуальні проблеми філософії

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

Ступінь вищої освіти: «доктор філософії»

Галузь знань: 08 Право

Спеціальність: 081 Право

Освітньо-наукова програма: 081 Право

Мова навчання: українська мова

Форма підсумкового контролю: екзамен

Статус дисципліни: обов'язкова

Київ - 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення Вченої ради
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
від 29 вересня 2022 р., протокол № 8

Голова Вченої ради

Олексій КОТ

Розглянуто на засіданні відділу забезпечення інтеграції академічної та університетської правової науки та розвитку юридичної освіти Київського регіонального центру НАПрН України (від 23 вересня 2022 р., протокол №7)

Розробник: Симон Юрій Сергійович – доцент кафедри філософії права та юридичної логіки НАВС, кандидат філософських наук, доцент

Гарант освітньо-наукової програми:
провідний науковий співробітник відділу забезпечення
інтеграції академічної та університетської правової науки
та розвитку юридичної освіти
Київського регіонального центру НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор

Лариса КРАСИЦЬКА

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
	08 Право 081 Право <u>третій (освітньо-науковий)</u> <small>(назва СВО)</small>	Навчальний курс <u>1</u> <small>(номер)</small> Семестр <u>1</u> <small>(номер)</small> Вид контролю: <u>екзамен</u> <small>(екзамен, залік)</small>
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання		заочна форма навчання
Лекції – $\frac{14}{\text{(години)}}$;		Лекції – $\frac{8}{\text{(години)}}$;
Семінарські заняття – $\frac{26}{\text{(години)}}$;		Семінарські заняття – $\frac{10}{\text{(години)}}$;
Практичні заняття – $\frac{\quad}{\text{(години)}}$;		Практичні заняття – $\frac{\quad}{\text{(години)}}$;
Лабораторні заняття – $\frac{\quad}{\text{(години)}}$;		Лабораторні заняття – $\frac{\quad}{\text{(години)}}$;
Самостійна робота – $\frac{80}{\text{(години)}}$;		Самостійна робота – $\frac{102}{\text{(години)}}$;
Індивідуальні завдання:		Індивідуальні завдання:
Курсова робота – $\frac{\quad}{\text{(кількість; № семестру)}}$		Курсова робота – $\frac{\quad}{\text{(кількість; № семестру)}}$
Реферати (тощо) – $\frac{\quad}{\text{(кількість; № семестру)}}$		Реферати – $\frac{\quad}{\text{(кількість; № семестру)}}$

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Предметом є універсальні принципи архітектоніки і організації світобуття, кардинальні світоглядно-методологічні проблеми, теоретичний та метатеоретичний рівень наукового пізнання, потенційні шляхи розвитку цивілізації, проблеми гармонізації буття людини у природному та соціальному світі.

Метою викладання навчальної дисципліни “Актуальні проблеми філософії” є формування світоглядно-методологічної культури критичного мислення та самостійного, креативного аналізу актуальних проблем сучасної науки та практики, розвиток аргументативних навичок, відповідального ставлення до професійної діяльності, синтезування отриманих знань із філософії, соціології, психології, політології, юриспруденції, вироблення вміння оцінити історико-філософську спадщину та аргументовано застосувати результати її осмислення в процесі вирішення проблем сьогодення, отримання знань сучасних філософських течій і напрямків та вироблення навичок їх оцінювати і застосовувати в науково-дослідній і практичній діяльності правника.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Актуальні проблеми філософії» є:

ознайомлення здобувачів вищої освіти з досягненнями світової та вітчизняної філософської думки, творчістю та особистостями видатних мислителів давнини і сучасності, основними філософськими школами та напрямками у їх історичному розвитку, філософською термінологією; засвоєння особливостей філософського знання та його ролі у виникненні та становленні права; отримання методологічного знання щодо сутності людини, природи, суспільства, культури, цивілізації; застосування інноваційних методів у сферах теорії пізнання, методології наукових досліджень, філософської аксіології та антропології; усвідомлення значення методології філософії як світогляду та методологічної основи юриспруденції, практичної діяльності правника; закріплення навичок аналітичного мислення; розвиток вміння висловлювати та аргументувати власні думки, міркувати послідовно та логічно правильно, вести діалог і полеміку; світоглядна підготовка, яка передбачає не лише передачу знань, але й формування філософського світорозуміння, гуманістичних ціннісних настанов та орієнтацій, ідеалів добра та справедливості, а також національної самосвідомості.

Конкретні завдання навчальної дисципліни:

– засвоєння філософсько-методологічних підвалин сучасної юриспруденції для їх ефективного застосування у професійній практичній діяльності;

– підвищення рівня світоглядної та методологічної культури;

– розвиток вмінь застосування філософських методів до дослідницької діяльності, самостійного формулювання і творчого розв'язання проблеми, обґрунтування теми, визначення об'єкта, предмета, мети і завдань наукової

роботи; формування творчих підходів у пізнанні філософсько-методологічних аспектів феномену права та виявлення світоглядно-методологічних джерел сучасних парадигм юриспруденції;

– закріплення знань щодо методологічних засад розуміння і цільового використання філософських термінологічних систем.

Міждисциплінарні зв'язки: організація наукових досліджень та методологія юридичної науки, сучасні методології науково-правових досліджень, актуальні проблеми цивільного права, актуальні проблеми філософії права, сучасні світові правові процеси, актуальні питання українського права та державотворення, порівняльне правознавство.

Вивчення навчальної дисципліни «Актуальні проблеми філософії» передбачає формування та розвиток у здобувачів третього рівня вищої освіти ступеня доктора філософії наступних компетентностей та досягнення результатів навчання.

Інтегральна компетентність (ІК):

ІК. Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у галузі професійної та/або дослідницької діяльності, володіти методологією наукової і педагогічної діяльності.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність критично аналізувати суспільні відносини та явища для проведення наукових досліджень та формування системного наукового світогляду, здатність до синтезу нових та комплексних ідей.

ЗК2. Здатність проводити дослідження правових проблем з позиції сучасних типів праворозуміння.

ЗК3. Здатність встановлювати закономірності розвитку людини, суспільства, права та їх взаємозв'язків.

ЗК8. Здатність застосовувати методологію та методики дослідницької роботи для проведення наукового дослідження.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

ФК6. Здатність тлумачити та застосовувати нормативно-правові акти та інші джерела права у сфері захисту прав та інтересів суб'єктів правовідносин, аналізувати та узагальнювати судову практику.

Результати навчання:

ПР1. Здійснювати критичний аналіз суспільних відносин та явищ для проведення наукових досліджень та формування системного наукового світогляду, проводити синтез нових та комплексних ідей.

ПР2. Кваліфіковано проводити дослідження правових проблем з позиції сучасних типів праворозуміння.

ПР3. Використовувати знання та уміння для встановлення закономірностей розвитку людини, суспільства, права та їх взаємозв'язків.

ПР8. Ефективно застосовувати методологію та методики дослідницької роботи для проведення наукового дослідження.

ПР16. Вміло тлумачити та ефективно застосовувати нормативно-правові акти та інші джерела права у сфері захисту прав та інтересів суб'єктів правовідносин, аналізувати та узагальнювати судову практику.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Філософія в духовній культурі суспільства.

Передумови виникнення філософії. Основні концепції походження філософії. Проблема виживання і досягнення повноцінного, гармонійного людського життя як системоутворюючий чинник філософії. Сутність філософських проблем, їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття. Філософія як мудрість, спосіб життя і тип світорозуміння.

Світогляд як форма духовно-практичного освоєння світу. Структура світогляду. Світогляд і світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння. Світогляд як форма самоусвідомлення людини. Історичні типи світогляду: міфологічний, релігійний, філософський світогляд. Особливості міфології як первісної форми світогляду. Суспільно-історична природа релігії, її соціальні та гносеологічні функції. Зародження філософської думки. Загальне і особливе в історичних типах світогляду.

Специфіка філософського усвідомлення світу. Філософія як раціонально-теоретичний світогляд та форма суспільної свідомості. Предмет філософії та його історична генеза. Основне питання філософії: його зміст, структура та сучасні інтерпретації. Проблема відношення ідеального та матеріального та основні підходи до її вирішення. Альтернативні способи осмислення проблем буття та свідомості. Філософія як соціокультурне явище. Основні теми філософських роздумів: людина й світ, сутність і зміст людського існування. Соціальна та людинотворча спрямованість філософського знання. Головні напрями у сучасній філософській думці.

Філософія права як наука і навчальна дисципліна. Предмет, методи. Основні розділи філософії права. Основоположні поняття філософії права. Координація концептуально-методологічних засобів філософії та юриспруденції. Ціннісно-нормативна, гуманістична спрямованість філософії права: її зміст та основні виміри. Соціальна і особистісна значущість філософії для юриста.

«Вічні» філософсько-правові проблеми та їх філософське підґрунтя. Методологічні засади праворозуміння. Значення філософської методології для розуміння правової реальності.

Філософія права як міждисциплінарна галузь наукового знання. Філософія права як світогляд, наука та навчальна дисципліна. Структура і система філософії права як міждисциплінарної галузі наукового знання. Предмет філософських проблем права-онтологічний, антропологічний, епістемологічний, метафізичний, історико-логічний аспекти взаємодії філософії і юриспруденції.

Масова культура і філософія. Світоглядна, методологічна, пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна, прогностична, критична, соціально-практична функції

філософії. Роль філософського знання у методологічній та світоглядній підготовці правника.

Тема 2. Проблеми історії світової філософії.

Передумови виникнення філософії у Стародавньому світі (Єгипет, Індія, Китай). Проблема першооснови світобуття, пізнання світу та людини. Східна і західна філософська парадигма.

Платон – засновник об'єктивного ідеалізму в історії європейської філософії. Вплив на філософію Платона сократівської, атомістичної та елейської традиції. Місце Аристотеля в історії античної філософії та вплив його ідей на формування сучасної картини світу.

Генеza філософських ідей епохи еллінізму та Римської імперії. Школи епікуреїзму (проблеми гедонізму та моральності), стоїцизму (стоїцистська програма відношення до життя, відокремлення етики від політики, концепція природного права, співвідношення «людських» та універсальних законів), неоплатонізму (динамічна картина буття, переосмислення платонівської теорії еманациї). Сучасні оцінки ідейного надбання цих філософських шкіл.

Основні риси середньовічної філософії, її соціальні і релігійні основи (К. Тертуліан, А. Августин, Ф. Аквінський, П. Абеляр, Р. Бекон, Д. Скотт). Перехід від космоцентризму до теоцентризму. Проблема духовності як основна проблема середньовічної філософії; богоподібність, духовність, гріховність. Етапи розвитку середньовічної філософії: апологетика, патристика, схоластика. Боротьба між реалізмом та номіналізмом. Ідея Бога: природа, людина і держава як творення Бога; душа і тіло; розум і воля. Філософія Фоми Аквінського як прагнення «гармонії віри і розуму».

Філософія епохи Відродження (М. Кузанський, Дж. Бруно, Г. Галілей, М. Монтень, Н. Макіавеллі). Пантеїзм, антропоцентризм, гуманізм ренесансної філософії; переосмислення античної діалектики. Відтворення характерних рис епохи у філософській і філософсько-правовій думці цієї доби.

Філософія Нового часу та її значення для сучасності. Проблема методу пізнання у філософії (Ф. Бекон, Р. Декарт) і наукова революція XVII ст. (І. Ньютон). Емпіризм і раціоналізм (Ф. Бекон, Дж. Локк, Дж. Берклі, Д. Юм, Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц). Становлення механістично-матеріалістичної картини світу. Розуміння субстанції (Б. Спіноза). Ідеал людини і держави у філософії Просвітництва (Ш. Монтеск'є, Ф. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо). Деїзм. Французький матеріалізм, місце і роль людини в суспільстві (Ж. Ламетрі, К.-А. Гельвецій, П. Гольбах, Д. Дідро).

Німецька класична філософія. Історичні умови формування класичної німецької філософії, її характерні риси та основна проблематика. Філософська система І. Канта: агностицизм, апріоризм. Теорія громадянського суспільства. Суб'єктивний ідеалізм І. Фіхте. Філософська концепція Ф. Шеллінга. Діалектична система Г. Гегеля: її зміст, теоретичне значення та обмеженість. Суперечність між методом і системою у філософії Гегеля. Принцип тотожності

буття і мислення. Вплив німецької класичної філософії на формування провідних філософських напрямів сучасності.

Історичні передумови та теоретичні витoki виникнення марксистської філософії. Основні етапи розвитку філософських поглядів К. Маркса та Ф. Енгельса. Матеріалістична діалектика та матеріалістичне розуміння історії у філософії марксизму. Концепція практики та проблема відчуження людини у філософії К. Маркса та Ф. Енгельса.

Тема 3. Проблеми історії української філософії.

Українська філософська думка як явище світової культури. Культурно-історичні передумови становлення світогляду давніх слов'ян: давньослов'янська міфологія, запровадження християнства.

Екзистенційно-романтична філософська хвиля початку ХХ ст. Особливості філософського світогляду видатних українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ століття (П. Грабовський, М. Коцюбинський, Леся Українка, І. Франко та інші.). Вчення про ноосферу В. Вернадського.

Культурно-філософський підйом 20-х років ХХ ст. («розстріляне відродження»). Творчість М. Хвильового, М. Зерова, О. Досвітнього, Є. Плужника, Г. Косинки, Д. Фалоківського та ін.). Філософія національної самобутності (В. Винниченко, М. Грушевський, Д. Донцов, З. Зеньківський, В. Липинський та ін.). Філософський доробок Д. Чижевського.

Філософія українських «шестидесятників» («друге відродження»). Розробка філософських проблем в умовах розбудови української державності. Місце і роль філософії у відродженні духовної культури українського народу.

Тема 4. Проблеми сучасної філософії.

Основні тенденції, напрями й риси сучасної світової філософії. Критичний перегляд принципів і традицій класичної філософії кінця ХІХ - початку ХХ ст.

Формування нової філософської парадигми. Характерні риси епохи, їхнє відображення у філософській думці. Ідеологізація і політизація філософії. Захист і оновлення класичних філософських традицій: неотомізм (Ю. Бохенський, Ж. Марітен, Е. Жільсон, Т. де Шарден та ін.), неокантіанство (О. Лібман, Е. Кассіер, Г. Ріккерт та ін.), неогегельянство (Дж. Ройс, Б. Кроче, А. Ліберт та ін.).

Проблема раціонального та ірраціонального у філософії ХХ століття. Особливості розмежування раціоналізму та ірраціоналізму. Спроба дослідження проблеми нераціонального (воля, інтуїція, підсвідоме) з позицій ірраціоналізму. Філософські проблеми психоаналізу (З. Фрейд). Психоаналіз і неофрейдизм (К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм та ін.).

Екзистенційна філософія та її основні різновиди (С. К'єркегор, М. Гайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю та ін.). Культурно-історичні передумови становлення екзистенціалізму. Проблема буття людини і буття світу: людина в умовах відчуження, соціальних криз і граничних ситуацій –

сутнісна особливість проблематики екзистенціальної філософії. Сутність людини як заданість процесом існування в суспільстві і культурі. Душа і екзистенція. Первинність існування щодо сутності. Часо-просторова скінченність екзистенції. Екзистенція як існування на межі суцього і буття. «Буття в собі» і «буття для себе», «тут-буття». Трансцендування і трансценденція. Творчість і самотворення. Свобода і відповідальність. Існування і комунікація. Існування аутентичне і неаутентичне. Істинний вимір існування. Проблема життя і смерті, сутності та існування людини з позицій екзистенціалізму. Сенс та абсурдність людського існування. Онтологічний статус цінностей та їх роль в існуванні людини.

Проблема знання, мови та розуміння в сучасній філософії. Осмислення раціональності у феноменології Е. Гуссерля. Іntenціональність та метод редукції у філософії. Неопозитивізм як реакція на класичну філософську метафізику (Л. Вітгенштейн, Г. Райхенбах, Р. Карнап, Б. Рассел). Структуралістські ідеї у філософії ХХ ст. (К. Леві-Стросс, М. Фуко, Ж. Лакан та ін.). Проблема розуміння у філософській герменевтиці (Х.-Г. Гадамер, П. Рікьор, К. Апель). Постпозитивізм (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатош, П. Фейєрабенд) та його вплив на розвиток сучасної науки. Філософія глобальних проблем (А. Печчеї, А. Кінг, Л. Браун, Д. Форрестер та ін.). Філософія техніки (Х. Шельскі, Ф. Рапп, Г. Рополь та ін.).

Філософія права в ХХ-ХХІ ст.: основні концепції. Становлення некласичного праворозуміння як альтернативних підходів до філософського обґрунтування права. Позитивістська, натуралістична, прагматична, феноменологічна, аналітична, герменевтична, соціологістська, психологістська та інтегративна парадигми некласичного праворозуміння. Сучасні уявлення про багатосутнісність права.

Тема 5. Філософські проблеми буття.

Буття світу та людини як проблема онтології. Духовно-практичний та світоглядний характер проблеми буття. Специфіка філософського розуміння буття, зміст категорії буття та матерії в різних історико-філософських системах. Буття як реальність та абстракція. Буття світу як основа й передумова його єдності. Світ як сукупна реальність, єдність природи і людини, матеріального світу і людського духу.

Основні форми буття. Діалектика буття речей, процесів і станів природи. Поняття природи. Жива і нежива природа, їх якісна відмінність та взаємозв'язок. Основні рівні організації неживої, живої та соціально організованої матерії. Зв'язок різних рівнів організації матерії, їх якісна специфіка. Філософія про множинність та єдність світу. Природа і суспільство. Специфіка буття людини в природі та суспільстві. Буття культури («другої природи»). Буття духовного (ідеального) і його форми (індивідуалізоване і позаіндивідуалізоване духовне). Буття соціального як єдності індивідуального і суспільного буття.

Проблема субстанції. Дуалізм і монізм у побудові картини світу. Історико-філософська генеза уявлень про матерію. Філософське визначення матерії. Матерія і речовина. Принцип матеріальної єдності світу та сучасні природничо-наукові уявлення про матерію. Вчення про невичерпність матеріального світу. Основні рівні організації матерії. Природничо-наукові уявлення про будову та властивості матерії. Методологічне значення філософського вчення про матерію для пізнавальної та практичної діяльності.

Тема 6. Філософські проблеми пізнання.

Поняття пізнання та його інтерпретації у сучасній філософській думці. Пізнання як відображення, комунікація і творча діяльність. Пізнавальний процес як об'єкт гносеології. Діалектика практичного та пізнавального відношення людини до світу. Структура пізнавального процесу. Суб'єкт і об'єкт пізнання як ключові компоненти пізнавальної діяльності. Цілі та засоби пізнання; їх взаємозалежність. Види та рівні пізнавальної діяльності. Діалектика чуттєвого і раціонального, емпіричного і теоретичного пізнання. Стихийне (донаукове) пізнання і його особливості.

Епістемологія як вчення про будову, різновиди, функції та розвиток знання. Сутність та види знання (повсякденне і наукове). Повсякденне знання і його особливості. Повсякденне знання і повсякденна мова. Повсякденне знання у відношенні до наукового і філософського знання. Специфіка наукового знання. Природні та штучні мови як засоби вираження наукових знань. Емпіричне та теоретичне знання. Структура і чинники розвитку наукових теорій. Зростання і поглиблення знань як результат пізнавально-практичної діяльності. Зв'язок епістемології з онтологією та гносеологією. Спрямованість динаміки розвитку знань в контексті людського існування. Еволюція епістемології: від питань про пізнаваність метафізичних реалій до проблем наукового пізнання. Ключові проблеми та методологічні засоби сучасної епістемології.

Проблема істини у філософії і юриспруденції. Класична і некласичні теорії істини (кореспондентна, прагматична, когерентна). Істина як процес, результат та передумова розвитку пізнавального процесу. Істина і метод. Аналіз постмодерного заперечення істини. Об'єктивність істини та уявлення про її критерії у філософії та праві. Поняття конкретності істини. Діалектика абсолютної і відносної істини. Гносеологічна природа догматизму і релятивізму у пізнанні. Альтернативні підходи до побудови теорії істини у сучасній гносеології: верифікаціонізм, фальсифікаціонізм, фалібілізм, критичний раціоналізм.

Тема 7. Проблеми філософської методології.

Зміст та структура методологічного знання. Методологія як теорія методу. Специфіка філософської методології. Проблема методу в філософії та методологічний плюралізм у філософській методології. Структура філософської методології (методологічна парадигма, концептуальне ядро,

методологічні принципи, закони, методи). Координація філософської методології з методами конкретних наук. Поняття «картини світу» та методологічні шляхи її побудови.

Методи наукового пізнання та їх класифікація за ступенем загальності. Теоретичні та емпіричні методи. Форми наукового знання: факт, проблема, гіпотеза, ідея, теорія. Теоретична і політична заангажованість наукових фактів. Види і структура наукових теорій. Місце філософських методів серед спеціальних (міжгалузевих, галузевих наукових методів) і загальнонаукових методів.

Історичні етапи розвитку філософської методології (докласичний, класичний, некласичний та постнекласичний). Донауковий характер докласичної філософії. Передумови становлення теоретичної методології. Основні риси класичної методології: об'єктивізм, детерміністський характер, віра у всемогутність розуму. Індуктивно-емпірична (Ф.Бекон) та дедуктивно-раціоналістична (Р.Декарт) гілки класичної методології. Діалектика Г.Гегеля як метод побудови динамічної картини світу. Матеріалістичне переосмислення принципів і законів гегелівської діалектики у філософській методології марксизму. Методологічний зміст та значення принципів всезагального зв'язку та розвитку; їх конкретизація у законах та категоріях діалектики. Сучасні інтерпретації законів та категорій діалектики як методологічних основ пізнавальної та практичної діяльності. «Негативна» діалектика (Т.Адорно, Г.Маркузе).

Основні суперечності та криза класичної методології наприкінці ХІХ ст. Революційні відкриття у науці та становлення методологічних підходів некласичної доби. Відмова від «абсолютів» та утвердження принципу релятивності. Зміщення акценту від об'єкта до суб'єкта з його соціокультурними специфікаціями. Визнання залежності методу від гносеологічної позиції суб'єкта. Від ідеї «завоювання світу розумом» до ідеї «всезагальної злагоди». Формування філософії науки як самостійної галузі теоретико-методологічних досліджень (Л.Вітгенштейн, Б.Рассел, А.Уайтхед, Р.Карнап, А.Тарський, Т.Кун, І.Лакатош та ін.). Поляризація позитивістських та антипозитивістських (екзистенціалізм, феноменологія, герменевтика) методологій. Релятивізація знання та анархізація методів у некласичній методології.

Тема 8. Сучасна філософська антропологія.

Сучасна філософська антропологія людини (М.Шеллер, Г.Плеснер, А.Гелен та ін.). Еволюційна теорія Дарвіна і сучасна антропологія. Концепція неотомізму про сутність людини. (Тейяр де Шарден). Соціологічні теорії: К.Маркс і М.Вебер. Психологічні теорії. Фрейдистська концепція. Теорія архетипів К.Юнга. Архетипи української культури: Дім – Поле – Храм (за С.Б.Кримським). Гуманістична психологія: В. Франкл, А.Маслоу, К.Роджерс, Ш.Бюлер, Ролло Мей, С.Джурард та ін.

Поняття «ментальність» у сучасному соціально-гуманітарному пізнанні. Ментальність як національний характер (А. де Токвіль), форма і тип мислення («первісна ментальність» у Л.Леві-Брюля), соціальний характер (Е. Фромм), важливий й універсальний інструментарій наукового пізнання соціокультурних спільнот (Л.Февр). Ментальність як глибинний рівень свідомості, від якого залежить специфіка світосприймання, світобачення, орієнтація і поведінка людини (спільноти) в реальності.

Специфіка буття людини. Поняття трансцендентності. Людина як істота, що трансцендентує. Поняття екзистенції, незавершеність, частковість людини.

Людина розумна. Homo sapiens Місце розуму у структурі людської особистості. Ментальність як рівень індивідуальної свідомості. Буденний розсуд. Інструментальний розум у системі маніпулятивного впливу. Здатність розуму осягати всезагальне. Розум як совість у питаннях істини.

Психоделіки та ноотропні речовини в їх впливі на людський мозок. Психологічна складова теорій „промивання мізків” у ХХІ ст. Чи завжди розумна „людина розумна”? Прийоми впливу на свідомість. Деструктивні секти. НЛО-культи. Психокульту. Проблема зомбування. Розум у гармонії духовного як досконалість *homo sapiens*. Перспективи створення штучного інтелекту як філософсько-психологічна проблема.

Людина працююча. Поява та розвиток *homo faber* (у антропогенезі додатково - *homo habilis*), роль свідомості у еволюції знарядь праці. Праця як рушій людського. Формування людини через працю. Природниче, міфологічне, релігійне, філософсько-соціологічне пояснення виникнення праці, співвідношення „людина-праця”. К. Маркс про подолання відчуження праці. А. Дж. Тойнбі про відчуження в індустріальному суспільстві. Уява про працю як специфічну цілераціональну діяльність, що зумовлює існування-людини-у-світі, - стереотип індустріального та постіндустріального суспільства. Ставлення *homo faber* до праці як суворої необхідності: „працювати – щоб жити”. Екзистенційна потреба у сродній (Г. Сковорода) праці. Перехід від людини індустріальної, економічної до людини творчої. Вільний час утопія чи реальність? Праця покликання та творчість як філософсько-психологічна проблема.

Людина, що розмовляє. Homo loquens. Homo verbo agens (людина, діюча словом). Характеристика *Homo loquens* у системі соціоантропогенезу. Теорії виникнення мови, їх суперечливість та недоведеність. „Мова” тварин та мова людей. Огляд основних концепцій філософії мови. Ідея штучної мови. В. Гумбольдт, Е. Сепір, Б. Уорф про нерозділеність мови, мислення та культури. Мова як „дух народу”. Ф. Де Соссюр: конвенційність мови, протиставлення мови та мовлення. Соціальна природа людської мови. Л. Вітгенштейн про „мовленнєві ігри” як цілісні комунікативні системи. Структури мови як детермінанти світогляду. Структуралісти. К. Леві-Стросс про мову. Ж. Лакан про мову і психоаналіз. Теорії про відносини між мовою та мисленням. Г. Фреге про зміст та мову. Мова як знакова система. Мова як „дім буття” (М. Гайдеггер). Мовленнєва експансія у сучасній філософії. Поширення ідеї мови

на інші об'єкти. Семіотика: тенденція та перспективи розвитку. Мова як особлива самостійна сутність. *Homo loquens* як суб'єкт комунікації. Мовленнєва агресія. Мовлення і мовчання. Розповсюдження зниженої лексики у пострадянських країнах як соціальний феномен. Риторика граничного буття. Мова сучасних ЗМІ. Свобода і знецінення, відчуження слова.

Людина агресивна. Homo agressios. Homo militaris (людина войовнича). Панування та підкорення у тваринному царстві. Дискурс панування та підкорення як соціальна норма життя людини. Панування та агресія. Біогенетичне та етологічне пояснення агресії. Панування і влада. Ф. Ніцше про волю до влади. К. Лоренц про „природний потяг до агресії” та „агресії в історії людства”. О. Шпенглер про людину як „хижого звіра” за своєю природою. Психоаналітичне пояснення агресії. З. Фрейд про початкову ворожість людей одне до одного, про компенсаторну агресію. Інтелект як засіб економії агресії. Соціальне пояснення агресії, насильства. К.Маркс: „насильство як повивальна бабка історії”. Інтеракціоністський погляд на насильство як природний конфлікт людських інтересів. Когнітивізм: агресивність як когнітивний дисонанс (Л. Фестингер). Два види агресії: емоційне насильство та антисоціальне насильство. Постмодерністи про людину і владу (М. Фуко, Ж. Деррида, Р. Барт тощо).

Homo ludens. Людина, що грає. Природа людського потягу до гри. Гра як постійний феномен людського існування. Концепції гри (Й.Хейзінга, С Г-Х. Гадамер. Б. Смирнов, Е.Берн). Гра у теоріях М. Бахтіна. Класифікація гри за типами, планами, стилями. Характеристики гри-agon, гри-alea, гри-mimicry та гри-ilinx. Характеристика грання (Play), виду, структури та правил гри (Game), мотивацій гравця (Performance). Антропологічний підхід до гри - специфіка гри-мімезис, гри-екстазис. Аполонівський та діонісійський джерела гри. Антропологічна характеристика спорту. Специфіка виявлення в злочині прагнення людини до домінування. Фактори поведінки вболівальників – співучасників гри. Агресивний вболівальник. Природа азарту. Гра у людській комунікації. Рівні маніпулятивних ігор. Теорія трансакцій у дослідженнях Е. Берна. Дитячі, чоловічі та жіночі ігри. Гра - засіб навчального моделювання як філософсько-психологічна-педагогічна проблема. Гра як форма психотерапії (психодрама, казкотерапія).

Людина смертна. Homo mortem. Життя та смерть – контраверза буття. Світові релігії як стратегії надії на безсмертя душі. Танатологія – вчення про закономірне завершення життя. Страх смерті – базова емоція людини. Тема *Homo mortem* у працях І. Канта, Г. Гегеля, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше. Р.Декарт про „тілесні критерії смерті”. З. Фрейд про танатос як природний потяг. Страх людини перед Ніщо . Поняття «межова ситуація» у К. Ясперса. Філософсько-екзистенціалісти про абсурд та екзистенційний бунт. „Міф про Сізіфа” А. Камю. Визначення небуття буттям у М. Гайдегера. Осмислення відчуження смерті від людини в працях М. Унамуно, К. Ясперса, Ж.-П. Сартра. Е. Левінас про подію смерті як системоутворюючу подію людини. Позитивний та негативний вимір сенсу смерті. Смерть як форма соціальних стосунків.

Феномен суїциду. Подолання, витіснення танатофобії. Віра у особистісне безсмертя. Головна ознака закінчення життя – руйнація активності мозку. Р. Моуді. „Життя після життя”. Аналогічні дослідження К. Рінга, доктора Сейбома. Створення Асоціації по вивченню феномену NDE під керівництвом д. Л.-В. Тома. Дослідження П. Дьюаврина як доказ NDE.

Логотерапія В. Франкла як подолання страху смерті та знайдення сенсу життя. Е. Бернард, батько біоетики, про смерть як суто фізичну, а не особистісну кінецьність. Установка сучасної епохи на заперечення смерті. Апологія безсмертя. Відчуження смерті від людини – традиція сучасної антропології.

Свобода й відповідальність. «Свобода-від» і «свобода-для» (Е.Фромм). Культура індивідуалізму і «культ особистості» як суспільне явище, його суб'єктивні й об'єктивні основи. Проблема особистої унікальності. Творчість і креативність як способи самореалізації особистості.

Людина любляча. Homo amoris Любов тваринна та людська. Любов як життєстверджуюча сила у духовній, сексуальній сферах. Прагнення до співіснування в любові – сутнісна риса людини. Єдність світу любові. Характеристики людини люблячої. Любов - „ерос”, - „філія”, - „агапе”. Феномен любові як тема досліджень. Б. Паскаль про любов як основу пізнання, Ч. Ламброзо про „жінку-злочинницю та хвойду”. „Метафізика любові” А. Шопенгауера. Українська філософія любові (Г. Сковорода, П. Юркевич). „Ерос і агапе” у С. К'єркегора. Ідеї В. Соловйова, С. Франка, С. Булгакова, Т. Де Шардена про любов як вищу цінність життя. Ж.-П. Сартр про любов як ідеальне спілкування. „Таємниця енергії любові” П. Сорокіна. Х. Ортега-і-Гасет про любов „як основну тему нашої доби”. „Ерос і цивілізація” Г. Маркузе. П. Рікмор про любов як надморальне явище. Г. Йонас про любов як відповідальність. Е. Фромм про любов як мистецтво. Осмислення „ситуації нелюбові” у працях П. Зюскінда, В. Пілевина. О. Забужко, С.Б Кримський про феномен любові. С. Крилова про модуси, виміри любові („любов до себе”, „еротична”, „надеротична”). Демаркація між любов'ю до себе і жалістю до себе. Поняття любові-цілісності, любові-співтворчості як філософсько-психологічна проблема у концепції Н. Хамітова.

Тема 9. Метафізика і феноменологія в сучасній філософії.

Метафізика. Діалектика. Синергетика. Феноменологія. Герменевтика. Проблема синтезу та інтегративності філософсько-методологічних доктрин. Евристичні можливості і демаркація філософських методів в юриспруденції.

Метафізика (у некласичній філософії) — спекулятивно-філософський метод, що у позитивізмі є альтернативою безпосередньому емпіризму і діалектичному методу (в марксизмі), а також — невідчуженому способу буття людини в світі та його осмисленню (у філософії М. Гайдеггера), суб'єктивному моделюванню реальності (у феноменології).

У постнекласичній інтерпретації метафізика — це класична філософія, якій притаманні дві фундаментальні гіпотези: 1) припущення про наявність єдності буття, яке об'єктивується в науку; 2) презумпція єдності буття і

мислення. При переході до постнекласичного типу філософствування поняття метафізики вживається винятково у нетрадиційних аспектах, напр., в аналітичній філософії як «глибинна граматика», або як у Р. Коллінгвуда «метафізика без онтології».

Критика у постмодернізмі понять буття і знак; критика у З.Фрейда самосвідомості, самототожності; руйнування структур традиційного метафізичного мислення у філософії М. Гайдеггера; визначення буття як наявності, онтології (Ж.Дерріда). Критика «божественного буття старої метафізики» (Ж. Дельоз); «знищення метафізичних моделей» (Ф. Джеймісон). Аналітична метафізика як систематизоване, проте не доведене істинне знання. Метафізика як виявлення того, як можливо несуперечливо помислити предмет (аналітична філософія).

Класична, некласична і постнекласична метафізика про пріоритет зовнішньої щодо людини реальності (першооснов суцього, універсальних онтологій таких як Божественне начало, ідеальний світ, незалежна від людей метафізична реальність). Метафізика у філософії історії, теорії соціально-гуманітарного пізнання. Метафізичне мислення як вчення про цілісне; прагнення осмислити визначальні, екзистенційні питання буття людини.

Тема 10. Філософські проблеми суспільства.

Особливості філософського пізнання суспільства. Проблема побудови теоретичних моделей суспільства. Основні концепції виникнення та розвитку суспільства: теологічна, патріархальна, натуралістична, технократична, соціопсихологічна, правова. Типи суспільства. Розвиток суспільства як природно-історичний процес зміни суспільно-економічних формацій (К. Маркс), соціальних систем (Т. Парсонс), стадій “економічного зростання” (У. Ростоу), еволюції типів культури (М. Вебер, П. Сорокін), локально-цивілізаційних циклів (А. Тойнбі). Суспільство як підсистема об’єктивної реальності. Функціонування суспільства як природно-історичний процес. Географічне середовище та його роль у житті суспільства. “Географічний детермінізм”, “геополітика”. Біосфера. Вчення Т. де Шардена і В. Вернадського про ноосферу.

Глобалізація в контексті постіндустріальної реальності. Сучасна глобальна ситуація як природно історичний результат стихійного і нерівномірного соціально-економічного розвитку та суперечностей науково-технічного процесу. Соціальний порядок в умовах глобалізації. Глобалізація мас-медіа. Інтернет. Інформаційні війни. Пошуки вирішення політичних, екологічних, демографічних, соціально-правових та інших глобальних проблем для виживання людства в умовах інтегрованого і цілісного світу. Глобальні проблеми в сучасній Україні та можливості їх вирішення.

Ідея прогресу в історії соціальної філософії. Прогрес як еволюція розуму, культури, духовності людини/М.Кондорсе/. Неможливість прогресу /Платон/. Матеріальні основи та духовне забезпечення прогресу. Рушійні сили, критерії та головні напрями прогресу. Ступені прогресу. Заперечення прогресу в історії. Прогрес як еволюція жорстокості /В.Енгельс/. Перспективи прогресу.

Суспільство як система, що саморозвивається. Співвідношення стихійного і свідомого; необхідне й випадкове у діяльності людей і розвитку суспільства. Злочинність, девіантність та соціальний порядок. Суб'єктивізм і волонтаризм у суспільному розвитку суспільства. Історія суспільства як розвиток діяльності людей, що переслідують свої цілі.

Соціальна теорія інформації. Поняття інформаційного суспільства. Технологічний, комунікативний та соцієнтальний підходи до розуміння інформаційного суспільства. Ознаки інформаційного суспільства. Актуальні проблеми сучасного інформаційного суспільства.

Глобалізація в контексті постіндустріальної реальності. Сучасне розуміння сутності глобалізму як головного явища епохи. Світовий порядок на початку XXI ст. Техногенні й інформаційні фактори радикального перетворення відносин у сучасному світі. Комп'ютеризація й інформатизація. Пошуки вирішення політичних, екологічних, демографічних, соціально-правових та інших глобальних проблем для виживання людства в умовах інтегрованого і цілісного світу. Глобальні проблеми в сучасній Україні та можливості їх вирішення.

Тема 11. Сучасні проблеми цивілізації і культури.

Основні концептуальні підходи до визначення культури. Культура як «сукупність символів» /М.Вебер/, «форма розумової діяльності» /Е.Кассіпер/, «прояв релігійного духу» /Ж.Марітен/, «система комунікацій» /К.Леві-Строс/, «інтелектуальний аспект штучного середовища» /А.Моль/. Основні моделі культури: натуралістична, класична, некласична (модерністська), постмодерністська. Поняття культури як надбання людства, засіб самоствердження людини в світі шляхом творчої матеріальної та духовної діяльності. «Людський вимір» культури. Гуманістична спрямованість культури. «Ідеологізація» та «деідеологізація» культури. Національна ідея як концепт культури. Культура, «субкультура», «контркультура», «антикультура». Масова та елітарна культура.

Історична типологія культури. Множинність варіантів типологізації культури. Принципи класифікації культури. Місце конкретної культури в культурно-історичному процесі.

Концепції культурно-історичного процесу: еволюційні концепції (еволюціонізм XIX ст.; формаційний підхід; концепція універсальної еволюції Л.Уайта; циклічний або цивілізаційний варіант); типологічні теорії, в яких в якості структурної основи того чи іншого типу культури розглядається культурно детермінована поведінка людини – основа варіативності концепцій культурно-історичного процесу (А.Л.Кребер, Дж.Фейблман, Дж.П.Мьордок та ін.).

Ментальність. Етапи у розробці поняття ментальності. Ментальність і національний характер (А.де Токвіль). Поняття “ментальність” у Л.Леві-Брюля. Ментальність і “соціальний характер” (Е.Фромм). Предмет історії ментальності – уявлення та образи, міфи і цінності, що визнаються окремими групами або

суспільством в цілому. Типи ментальностей і правосвідомість. Особливості національного менталітету і правова цивілізація.

Аналіз поняття ідентичності. Культурна ідентичність як ототожнення себе з певною культурною традицією. Ідентифікація як така, що охоплює динамічні, процесуальні аспекти формування ідентичності. Колективна ідентичність. Механізм ідентифікації як необхідна умова успадкування соціальної структури і культурної традиції. Механізм свідомого включення людини до культури.

Тема 12. Проблеми взаємозв'язку законів буття та соціальних законів.

Співвідношення індивідуального, особистісного, космічного, природного, духовного та суспільного начала в людському бутті. Визнання значимості, первинності особистісного начала М. Вебер, Т. Парсонс, П. Сорокін. Соціальна організація, соціальна взаємодія між індивідами, які створюють різноманітні соціальні форми. Надіндивідуальні соціальні структури Е. Дюркгейм. Людина як суспільна істота, а окремий індивід уособлює у собі суспільні відносини. Соціальна природа людини її визначеність соціальними законами суспільства стала основою філософської теорії К. Маркса. Незалежність законів розвитку суспільства від людини.

Культура як спосіб існування індивіда у світі. Це спосіб, який дозволяє особистості індивідуально жити й творити у світі, вибірково ставитися до надіндивідуального: природного, соціального буття. Врахування культурного змісту особистісного буття як можливість визначити особистісне начало в суспільстві.

Роль особистісного в суспільстві. Культура як сукупність буття окремих індивідів. Культура як спосіб людського існування і виникає, і розвивається як продукт людської взаємодії. Культура як форма подолання особистісного в тому розумінні, що вона продовжує існувати і після смерті індивіда. Культура завжди більша за обсягом, різноманітністю проявів, ніж культурний зміст життя окремих індивідів, які її створюють.

Буття індивіда в культурі і соціальна система як надіндивідуальне утворення, яке має свої закони існування та розвитку. Особистісне начало як основа виникнення і відтворення соціальної системи. Соціальні умови реалізації індивіда як особистості.

Встановлюючи залежність суспільної свідомості від матеріальних економічних відносин, від суспільного буття, філософія права не заперечує роль ідей у розвитку суспільства, однак розмежовує такі питання: про походження ідей, суспільну та індивідуальну свідомість та їх роль у функціонуванні різних сфер суспільного виробництва життя. Суперечливий взаємозв'язок суспільного буття, суспільної свідомості, суспільної думки, суспільного виробництва, свободи особистості, інтересів і потреб людей та ін.

Становлення та розвиток природно-правового мислення. Поняття природного права в історичному розвитку. Поняття та різновиди

юснатуралізму. Класичні теорії та сучасні концепції природного права. Історичні умови, теоретичні джерела та етапи формування і розвитку філософії позитивізму. Гносеологічний зв'язок форми філософського позитивізму з історичним розвитком юридичного позитивізму. Становлення юридичного позитивізму, його соціально-економічні та ідеологічні джерела, діалог з теоретиками природного права та історичної школи права.

Право як засіб гармонізації суспільних відносин, його вольовий та імперативний характер. Одвічна сутність права – забезпечення і захист людської свободи, справедливості, рівності, визначення їхніх можливостей і гарантій. Філософсько-світоглядний сенс права та його роль у формуванні свободи особи та почуття відповідальності. Мета права та його доцільність як світоглядні проблеми. Правова реальність як форма здійснення ідеї права. Правова дійсність як єдність сутності та функціонування права. Ідея права, норма права та правове життя як рівні правової реальності. Форми буття права. Право як ідея та ідеал. Право як закон, припис і норма. Право як система відносин і соціальна дійсність. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології. Позитивне і природне право. Протиправний закон і неправове законодавство як ігнорування ідеалу свободи, рівності, справедливості.

Тема 13. Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону.

Походження і сутність моралі, її роль у житті суспільства і людини. Мораль як вихідна основа суспільного життя. Властивості моралі як специфічної форми суспільної свідомості і суспільних відносин. Мораль як особливий спосіб «практично-духовного» освоєння дійсності. Нормативно-ціннісний характер моралі. Мораль як джерело права. Система суспільних відносин як предмет права та законодавства. Фактори впливу та генеза права в культурно-історичному процесі. Свобода особистості важлива умова існування права.

Вираження суспільної потреби в формах морального ідеалу та належного як соціальна сутність моралі. Громадська думка і особисті переконання як сфера морального. Мораль у системі соціальних цінностей.

Моральна свідомість і моральна практика. Основні елементи моральної свідомості: моральні почуття, норми, принципи, поняття, ідеали, моральна воля. Взаємозв'язок моральної свідомості, діяльності, взаємовідносин.

Основні етапи історичного розвитку моралі. Роль етичних вчень у моральній культурі суспільства. Історія розвитку етичних вчень: етичні вчення традиційного і модерного суспільства. Етичні погляди античних мислителів. Християнська етика. Етичні погляди доби Просвітництва. Революційна етика. Плюралістичність етичних поглядів сучасності. Плюралізм цінностей і моральний реалізм сучасного суспільства.

Тема. 14. Філософські проблеми взаємодії влади, громадянського суспільства і держави.

Право і влада. Взаємозв'язок і суперечність між державою і громадянським суспільством, між владою і правом. Форми організації державної влади. Тоталітаризм як антиправова та антидержавна форма організації державної влади, як радикальне заперечення прав і свобод особи, незалежності і самостійності громадянського суспільства.

Дослідження діалектики влади, права і закону. Влада і управління, влада і демократія, влада і свобода: співвідношення в культурно-історичному процесі. Розподіл влад чи розподіл функцій по управлінню державою. Легальність та легітимність влади, їх співвідношення. Юридичні, економічні, соціальні гарантії проти зловживання владою. Влада та право у цивілізації майбутнього.

Філософсько-правові проблеми правотворчості та правозастосування взагалі та в перехідному, посттоталітарному суспільстві зокрема. Політизація і ідеологізація права як перешкода ефективності правотворчості. Правовий нігілізм, деформації правосвідомості, рівень розвитку громадянського суспільства як відображення стану правотворчості. Філософські проблеми правосуддя.

Філософсько-світоглядний сенс права та його роль у формуванні свободи особи та почуття відповідальності. Філософський та юридичний аспекти права, їх спільність, відмінність і особливості. Основні типи праворозуміння як методології філософсько-правових досліджень. Відмінність витоків права та підходів до його тлумачення в юридико-позитивістській та природно-правовій доктрині. Становлення та розвиток природно-правового мислення. Поняття природного права в історичному розвитку. Поняття та різновиди юснатуралізму. Класичні теорії та сучасні концепції природного права.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

№ з/п	Назва тем	Всього	З них:			
			Лекцій	Семинарських занять	Практичних занять	Самостійна робота
1	Філософія в духовній культурі суспільства.	9	2	2		5
2	Проблеми історії світової філософії.	7		2		5
3	Проблеми історії української філософії.	9	2	2		5
4	Проблеми сучасної філософії.	7		2		5
5	Філософські проблеми буття.	8		2		6
6	Філософські проблеми пізнання.	2		2		6
7	Проблеми філософської методології.	10	2	2		6
8	Сучасна філософська антропологія.	10	2	2		6
9	Метафізика і феноменологія в сучасній філософії.	8		2		6
10	Філософські проблеми суспільства.	10	2	2		6
11	Сучасні проблеми цивілізації і культури.	7		1		6
12	Проблеми взаємозв'язку законів буття та соціальних законів.	7		1		6
13	Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону.	10	2	2		6
14	Філософські проблеми взаємодії влади, громадянського суспільства і держави.	10	2	2		6
Всього годин		120	14	26		80
Підсумковий контроль – екзамен						

**4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання)**

№ з/п	Назва тем	Нормативний обсяг годин	З них:			
			Лекцій	Семінарських занять	Практичних занять	Самостійна робота
1	Філософія в духовній культурі суспільства.	10	1	1		8
2	Проблеми історії світової філософії.	8				8
3	Проблеми історії української філософії.	8				8
4	Проблеми сучасної філософії.	10	1	1		8
5	Філософські проблеми буття.	8				8
6	Філософські проблеми пізнання.	10	1	1		8
7	Проблеми філософської методології.	10	1	1		8
8	Сучасна філософська антропологія.	9		1		8
9	Метафізика і феноменологія в сучасній філософії.	10	1	1		8
10	Філософські проблеми суспільства.	9		1		8
11	Сучасні проблеми цивілізації і культури.	7	1	1		5
12	Проблеми взаємозв'язку законів буття та соціальних законів.	5				5
13	Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону.	8	1	1		6
14	Філософські проблеми взаємодії влади, громадянського суспільства і держави.	8	1	1		6
Всього годин		120	8	10		102
Підсумковий контроль – екзамен						

4.2. Теми семінарських занять

Тема 1. Філософія в духовній культурі суспільства

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Філософська картина світу, її поняття, структура та види. Історичні типи філософської картини світу.
2. Філософія як форма духовно-практичного освоєння світу:
 - а) історична генеза предмету філософії;
 - б) зміст і структура основного питання філософії; його сучасні інтерпретації;
 - в) взаємодія філософії, права, науки та ідеології: актуальні проблеми філософії права.
3. Функції та методологічне значення філософського світогляду.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. В чому полягає сутність наукової картини світу?
2. Як філософський світогляд впливає на формування життєвої позиції?
3. Поясніть, яка роль філософії в житті сучасної людини?
4. Як співвідносяться філософія і наука?
5. Яке місце посідає філософія в системі культури?
6. Чим філософія відрізняється від релігії?
7. Дайте порівняльну характеристику міфології та філософії.
8. Коли і як виникла філософія? Назвіть передумови появи філософського мислення.
9. Обгрунтуйте, що філософія є методологією наукового пізнання.

Тема 2. Проблеми історії світової філософії

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Особливості формування та розвитку давньогрецької філософії.
2. Основні риси, етапи розвитку та проблематика середньовічної філософії.
3. Філософські здобутки епохи Відродження та їх значення для сучасності.
4. Передумови формування та основні ідеї філософії Нового часу. Емпіризм та англійська філософська традиція. Раціоналістичний напрям у філософії Нового часу.
5. Філософія Просвітництва і французького матеріалізму XVIII ст.
6. Німецька класична філософія: основні філософські ідеї І. Канта, Г. Гегеля, І. Фіхте, Ф. Шеллінга та їх значення для світоглядно-методологічних концепцій сучасності.
7. Особливості філософських систем Л. Фойєрбаха, К. Маркса та Ф.Енгельса.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Обміркуйте сутність просвітницької ідеї прогресу. Якими є критерії прогресу? Яка роль людства в історичному процесі?

2. Поясніть значення філософських теорій просвітників для сучасної теорії права.
3. Порівняйте основні положення теорії суспільного договору у абсолютистській концепції Т.Гоббса та конституціоналістській концепції Дж. Локка.
4. Розкрийте зміст просвітницької програми звільнення людини у трьох аспектах: інтелектуальному, політичному, релігійному.
5. Чому німецький класичний ідеалізм трактується як завершення класичного періоду новоєвропейської філософії?
6. Чому І.Кант виділяв три пізнавальні здатності людини?
7. Чому мистецтво, а не наука, на думку Ф. Шеллінга, є основою філософії?
8. Яким є відношення між свободою та необхідністю за Б.Спінозою?
9. На яких аргументах базується обґрунтування матеріалістичного розуміння історії?

Тема 3. Проблеми історії української філософії

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Витоки та передумови виникнення української філософської думки.
2. Філософія українського Відродження та Просвітництва. Філософія Г. Сковороди.
3. Академічна філософія в Україні. Український романтизм (М. Гоголь, М. Костомаров, Т. Шевченко та ін.). Філософія української національної ідеї.
4. Філософія України другої половини ХІХ – початку ХХІ ст.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Які характерні риси романтичного філософування?
2. Порівняйте філософські погляди Г. Сковороди і М. Гоголя, віднайдіть у них спільні риси.
3. Порівняйте характери українського і російського народів (за творами М. Гоголя, М. Костомарова), з'ясуйте їх різницю і висловіть свою думку щодо цього.
4. Яке місце посідає творчість Т. Шевченка в історії української філософії?
5. Як вирішувалось «основне питання філософії» І. Франком? Яким було його ставлення до марксизму?
6. У чому полягала специфіка професійно-академічного філософствування у порівнянні з філософською публіцистикою ХІХ століття?
7. Визначте відмінності у поглядах В. Липинського та Д. Донцова на національну ідею.
8. Про які основні риси українського характеру і світогляду говорить Д. Чижевський?
9. У чому, на Вашу думку, полягає складність розвитку філософії в Україні ХХІ століття?

Тема 4. Проблеми сучасної філософії

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Проблема ірраціонального в сучасній філософії («філософія життя», волюнтаризм, інтуїтивізм, філософська антропологія).
2. Екзистенціальна філософія (М. Гайдеггер, К. Ясперс, А. Камю, Ж.-П. Сартр).
3. Філософські засади психоаналізу та неофрейдизму (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм).
4. Позитивістська філософія: її еволюція та вплив на сучасну науку.
5. Структуралізм і герменевтика як методології гуманітарного пізнання (К. Леві-Стросс, М. Фуко, Г.-Г. Гадамер).

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Які суспільні проблеми стимулювали виникнення екзистенціалізму в ХІХ ст.?
2. Чи обґрунтовано Ф. Ніцше засуджував християнську мораль?
3. Чому З. Фрейд, вважав, що суспільні інститути є сублимаційним явищем?
4. Чому вчення Е. Фромма характеризують як неофрейдизм?
5. Що Карл Юнг розумів під архетипами колективного несвідомого?
6. Як розуміють гуманізм філософи-екзистенціалісти та як визначають зміст «екзистенції»?
7. Що сприяло появі «філософії життя» та які її характерні риси?
8. Як співвідносяться між собою поняття «сутність» та «існування» в екзистенціальній філософії?
9. Чому К. Поппер критично ставився до ідеї верифікаціонізму?
10. Які науки (природничі чи гуманітарні) Е. Гусерль вважав взірцем для побудови строго наукової філософії?
11. У чому полягає методологічне значення герменевтики для сучасної юриспруденції?

Тема 5. Філософські проблеми буття

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Проблема буття у філософській думці: історія та сучасність.
2. Структурна організація буття. Актуальні проблеми філософських та природничо-наукових підходів до поняття матерії.
3. Простір і час як атрибути матерії. Субстанційна та реляційна концепції простору і часу.
4. Дискусії щодо сутності та основних ознак свідомості.
5. Структура, рівні та форми свідомості як актуальні філософські проблеми.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чи бачите Ви різницю між поняттями «буття», «дійсність», «реальність»? Чому все - це завжди ціле?
2. Обґрунтуйте зміст основних філософських концепцій буття.

3. Яку концепцію розуміння свідомості Ви поділяєте і чому? Аргументуйте свою позицію.
4. Як співвідносяться поняття «буття» і «існування»?
5. Що таке віртуальна реальність?
6. Як Ви розумієте співвідношення свідомості і відображення.
7. Чому деякі філософські школи уникають давати визначення буття?
8. Чому піддають критиці ідею Парменіда про тотожність буття і мислення?
9. Поясніть, як пов'язані між собою предметність свідомості, ідеальне та процеси опредметнення і розпредметнення щодо трактування конкретних форм правосвідомості.

Тема 6. Філософські проблеми пізнання

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Філософська гносеологія: предмет, структура та актуальні проблеми.
2. Специфіка філософського пізнання світу.
3. Проблема істини у філософській традиції: актуальні аспекти.
4. Практика як критерій істини. Гносеологічна специфіка юридичної практики.
5. Проблема творчості у пізнанні.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чому процес пізнання має суспільно-історичний характер. Аргументуйте свою позицію.
2. Які концепції співвідношення суб'єкта і об'єкта пізнання Ви знаєте? Проілюструйте на конкретних прикладах.
3. На яких визначальних позиціях ґрунтується сучасна наукова гносеологія?
4. Які особливості співвідношення чуттєвого і раціонального в процесі пізнання правових ідеалів?
5. Проаналізуйте переваги та недоліки гносеологічних позицій послідовників раціоналізму, сенсуалізму, інтуїтивізму та прагматизму.
6. В чому полягає діалектика абсолютного і відносного моментів істини?
7. Поясніть зміст та зумовленість конкретності істини.
8. Завдяки яким своїм суттєвим характеристикам саме практика є основним критерієм істини?
9. У чому полягає абсолютність та відносність практики як критерію істини?
10. Чому омана є постійним супутником істини в процесі пізнання?

Тема 7. Проблеми філософської методології

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Зміст та структура методологічного знання. Проблема методу в філософії.
2. Основні чинники, механізми та етапи розвитку філософської методології в контексті історії науки.

3. Загальні характеристики класичної філософської методології. Поляризація метафізики та діалектики.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Ознайомтеся з класифікацією методології за основними сферами діяльності.
2. Проаналізуйте причини ієрархічності та плюралістичності методологічного знання.
3. У чому полягає спільність та відмінність філософської методології по відношенню до методів конкретних наук?
4. Здійсніть аналіз змісту та співвідношення понять: «науковий факт», «наукова проблема», «наукова гіпотеза», «наукова ідея» та «наукова теорія».
5. З'ясуйте специфіку та координаційні зв'язки методів теоретичної та практичної діяльності.
6. Проаналізуйте зміст і співвідношення понять «принцип» і «закон».
7. Дайте характеристику спільних ознак та основних відмінностей між конкретно-науковими та філософсько-методологічними законами.
8. Здійсніть компаративний аналіз змісту понять «слідча версія» та «наукова гіпотеза».
9. Проаналізуйте основні причини кризи класичної філософської методології.

Тема 8. Сучасна філософська антропологія

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Філософська антропологія, визначення та систематизація її різновидів.
2. Розуміння сутності людини в історії філософської думки:
 - а) уявлення про природу людини в античній та середньовічній філософії;
 - б) концепція «природної» людини в епоху Відродження;
 - в) натуралістичний антропологізм;
 - г) співвідношення біологічного і соціального в соціал-дарвінізмі;
 - д) марксистська концепція людини як суб'єкта історичного процесу;
 - е) сучасна філософська антропологія у західноєвропейській філософії ХХ-ХХІ ст.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чим відрізняється філософський підхід до людини від її трактування прикладними науками?
2. У чому полягає сутність філософської антропології? Охарактеризуйте її проблематику та підстави виникнення.
3. У чому схожість і відмінність уявлення про людину на різних етапах розвитку філософської антропології?
4. Проаналізуйте зміст інтеграції знань про людину як філософську проблему.
5. У чому полягають застереження М. Шеллера і Ж. Марітена щодо антропоцентризму? Що таке «антропоцентрична зарозумілість»?
6. Чим відрізняється античне і сучасне тлумачення людини?

7. Чим відрізняється гуманізм від антропоцентризму?
8. У чому виявляється роль потреб і інтересів в житті людини?
9. Як визначається співвідношення тіла, душі і духовності в різних напрямках сучасної філософської антропології?

Тема 9. Метафізика і феноменологія в сучасній філософії

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Становлення предмету феноменології.
2. Феноменологічна методологія і онтологія свідомості.
3. Закони діалектики та їх методологічне значення.
4. Категорії діалектики та їх методологічне значення.
5. Альтернативи діалектики (метафізика, синергетика, феноменологія, негативна діалектика).

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Зміст та співвідношення детермінізму та індетермінізму як принципів пізнання.
2. Види детермінізму та їх загальна характеристика.
3. Проаналізуйте переваги та недоліки причинної та не причинної детермінації.
4. Наведіть приклади відображення категорій форма і зміст у праві?
5. Яким чином діалектичний метод може бути реалізований у юридичній практиці?
6. Проаналізуйте основні історичні етапи формування метафізики.
7. Співвідношення принципів феноменології та негативної діалектики.
8. Здійсніть аналіз змісту поняття «метафізичні засади права».
9. Синергетичні закономірності функціонування системи органів внутрішніх справ.
10. У чому полягає зміст і структура концепції трагічної діалектики Артура Ліберта.

Тема 10. Філософські проблеми суспільства

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Предмет соціальної філософії та специфіка пізнання соціального.
2. Основні теоретичні підходи до розуміння сутності суспільства:
 - а) релігійно-міфологічні та ідеалістичні;
 - б) натуралістичні концепції;
 - в) матеріалістичні (виробничо-економічний характер суспільних процесів);
 - г) збалансовані.
3. Суспільство як цілісна система:
 - а) основні сфери життєдіяльності суспільства;
 - б) джерела та рушійні сили суспільного розвитку.

4. Історичний процес та його періодизація: лінійна та нелінійна теорії розвитку історії.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Назвіть відмінності у вивченні суспільства соціологією, історією та філософією.
2. Проаналізуйте зміст і співвідношення понять «соціальне», «соціум», «суспільство».
3. Окресліть головні функції суспільства.
4. Поясніть, в чому полягає відмінність між поняттями «суспільство» та «суспільна реальність». Яке з цих понять є більш загальним?
5. Назвіть основні суперечності суспільства, що сприяють його саморозвитку.
6. Поясніть, чим суспільна діяльність відрізняється від поведінки людини.
7. Як соціалізація змінює людину? Чи потрібно все ж таки тягнутися не до штучного, а до природного, як постулює, наприклад даоська філософія?
8. Поясніть зміст та зумовленість поняття «виробничі відносини», з яких елементів вони складаються?
9. В чому полягає сутність лінійного і нелінійного підходів до розуміння історії?

Тема 11. Сучасні проблеми цивілізації і культури

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Поняття та критерії суспільного прогресу.
2. Інформаційне суспільство та глобальні проблеми сучасності.
3. Типи культури та її цивілізаційні форми: розуміння та перспективи розвитку.
4. Проблема подолання кризи сучасної культури в провідних концепціях XIX-XXI ст.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. У чому полягає сутність суспільного прогресу?
2. Поясніть, що стало передумовою глобалізації світу.
3. У чому полягає сутність основних аспектів філософського розуміння культури.
4. Наведіть приклади проявів соціальної функції культури?
5. Дайте визначення духовної культури, який її основний зміст?
6. Сформулюйте поняття правової культури.
7. Чи існує прогрес у культурі? Відповідь аргументуйте.
8. Здійсніть порівняльний аналіз культури і цивілізації як понять і як феноменів.
9. Аргументуйте чи можна вважати цивілізацію одним із етапів розвитку культури?

Тема 12. Проблеми взаємозв'язку законів буття та соціальних законів

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Основні категорії осмислення соціального буття людини.
2. Закони історичного розвитку як філософська проблема.
3. Історична зумовленість взаємозв'язку законів буття та соціальних законів. Типи соціальності.
4. Співвідношення індивідного, космічного, природного, духовного та суспільного начала в людському бутті.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Відомо, що протилежність зонів буття і соціальних законів носить відносний характер. Окресліть межу абсолютності і відносності у зв'язках «закони буття – соціальні закони»?
2. У чому проявляється «вторинність» соціальних законів, їх залежність від законів буття.
3. Проаналізуйте, які ознаки соціальності є визначальними для розуміння сучасного суспільства.
4. В чому проявляється криза особистості в сучасному світі?
5. Чи вільна особистість від суспільства?
6. Які сутнісні ознаки відрізняють психіку людини від психіки тварин.
7. Визначення поняття «душа» та «дух».
8. Розкрийте зміст поняття «історичний тип соціальності».
9. Чому проблема співвідношення законів буття і соціальних законів є однією з центральних у філософії? Які варіанти її вирішення Вам відомі?

Тема 13. Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Мораль як форма суспільної свідомості. Мораль та інституційна регуляція. Формування морально-правової свідомості.
2. Економічні, соціальні та духовні передумови становлення правової реальності та права.
3. Право як феномен культури. Місце та роль права в становленні цивілізації.
4. Форми буття права: ідея права, закон, правове життя.
5. Право як вимір суспільного блага. Право як відповідальність.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Чи поширюється регулятивний вплив моралі на виробничу, побутову, політичну сферу? На які сфери суспільного життя не поширюється дія моральних принципів?
2. Якими засобами забезпечується виконання моральних норм?
3. Чи існує моральна відповідальність? В яких формах вона може знаходити прояв?

4. У якій сфері суспільного життя діють норми професійної етики? В яких компонентах розкривається зміст професійної етики?
5. У чому ви бачите вплив правової системи на рівень моральної культури суспільства?
6. Яка роль суб'єктивного фактору у формуванні наукової системи права?
7. Яка роль ірраціональних чинників у формуванні об'єктивного образу права?
8. Чи впливає несвідоме на формування картини права? Відповідь аргументуйте.
9. Обґрунтуйте онтологічний зміст права?
10. За яких умов закон є знаряддям (засобом) реалізації права, а за яких він може суперечити праву?

Тема 14. Філософські проблеми взаємодії влади, громадянського суспільства і держави

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Державна влада в системі соціального регулювання.
2. Співвідношення права і влади:
 - влада як панування у сфері організації суспільних відносин;
 - влада як антипод права.
3. Державний примус як специфічний засіб забезпечення дієвості права в суспільстві.

Додаткові завдання для підготовки до семінарського заняття:

1. Як співвідносяться між собою державний примус і правова свобода?
2. Чи може бути реалізоване право без підтримки державно-владних інституцій?
3. Розкрийте зміст понять “державний апарат” і “органи влади”.
4. В чому відмінності політичної влади від інших її різновидів?
5. Чи може бути законна влада нелегітимною?
6. Віднайдіть спільні та відмінні риси права та влади?
7. Чи можливе існування політичної влади без права, і права без політичної влади?
8. Які особливості взаємодії права і влади у різних політичних режимах?
9. Проаналізуйте ознаки політико-правового життя посттоталітарного суспільства.
10. Чим визначається загальнообов'язковість правового закону?

4.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Тема 1. Філософія в духовній культурі суспільства

Реферати, есе:

1. Особливості впливу філософії на духовний світ правознавця.
2. Особистість філософа (філософія як спосіб життя).
3. Філософія і наукова картина світу (єдність і відмінність).
4. Світоглядна і методологічна функція філософії.
5. Філософія та юридичні науки.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Основні критерії науковості світогляду.
2. Ознаки еkleктизму світоглядної позиції.
3. Головні відмінності між західною і східною парадигмами філософії.
4. Поясніть відношення понять «світовідчуття» та «світорозуміння».
5. Спільні та відмінні ознаки міфологічного та філософського світогляду.
7. Специфіка міфологічного та релігійного світогляду.
8. Софійний та епістемний способи філософського мислення.

Практичні завдання:

1. Який тип світогляду ґрунтується на принципі: «все, що є можливим в уяві, є можливим у реальності»?
2. Здійсніть порівняльний аналіз релігійного та філософського світогляду.
3. Виявіть спільні та відмінні риси філософії та мистецтва.
4. Наведіть приклади матеріалістичних та ідеалістичних міркувань; обґрунтуйте їх матеріалістичний чи ідеалістичний характер.
5. Доведіть, що філософія є методологією наукового пізнання.

Тема 2. Проблеми історії світової філософії

Реферати, есе:

1. Емпіризм і вчення Т. Гоббса про державу і право.
2. Співвідношення права і категоричного морального імперативу в філософській системі І. Канта.
3. Проблема об'єктивності істини в емпіризмі (Ф. Бекон, Дж. Локк).
4. Суб'єктивістська гносеологія Дж. Берклі та Д. Юма.
5. Г.В.Ф. Гегель про роль особистості та народних мас в історії.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Чому І.Кант виділяв три пізнавальні здатності людини?
2. Як Т. Гоббс аргументує рівність усіх людей та до чого вона може привести суспільство? Наскільки виправданою є думка про панування в стихійно сформованому суспільстві «війни усіх проти усіх»?
3. Чому мистецтво, а не наука, на думку Ф. Шеллінга, є основою філософії?
4. Представники німецької класичної філософії про сутність філософії та її ознаки.
5. Принципи філософії марксизму та зміст матеріалістичного розуміння історії.

6. Основні відмінності між радянським марксизмом і західним неомарксизмом.

Практичні завдання:

1. Прокоментуйте тезу Г. Гегеля: «Пізнання предмета в поняттях означає його пізнання у конкретній тотожності протилежних визначень».
2. Який вид ідолів, на Вашу думку, є особливо небезпечним для молоді людини? Чому? Чи існують ці ідоли пізнання в наш час? Аргументуйте свою відповідь. Яким чином можна відмежувати пізнання, спотворене ідолами, від справжніх знань?
3. Порівняйте між собою найбільш виразні пояснення позицій Ф. Бекона і Р. Декарта та спробуйте з'ясувати для себе, переваги та недоліки кожної з них: «Індукцію ми вважаємо тією формою доведення, яка рахується із даними чуттів, схоплює природу та мчить до практики, майже зливаючись із нею» (Ф. Бекон). «...Досвідні дані про речі часто бувають помилковими..., дедукція ж завжди має доказову силу» (Р. Декарт).
4. Обґрунтуйте утопічний характер ідей просвітників щодо шляхів досягнення всезагального суспільного блага.
5. Здійсніть критичний аналіз марксистського соціально-політичного вчення.
6. Обґрунтуйте характерні риси історії права з позицій лінійної й цивілізаційної концепції розвитку історії.

Тема 3. Проблеми історії української філософії

Реферати, есе:

1. Своєрідність української філософії в контексті світової культури.
2. Ідеал мудрості у києво-руській філософії.
3. Григорій Сковорода: філософія свободи.
4. Спадщина П. Юркевича у контексті української філософської традиції.
5. Філософія української ідеї у творчості М. Грушевського.

Завдання для самостійного вивчення:

1. З'ясуйте зміст основних особливостей української філософії: естетизму, кордоцентризму, антеїзму, барокальності, схильності до життєвої настанови та морального повчання.
2. Спільне та відмінне в ідеях західно-європейського та українського гуманізму.
3. Етико-моральна проблематика у творчості вчених Києво-Могилянської академії.
4. Проблема взаємозв'язку мислення і мови у філософській концепції О.Потебні.
5. Релігійний екзистенціалізм Л. Шестова: основні ідеї.
6. Актуальність ідей В. Вернадського.
7. Головні особливості розвитку української філософії ХХ століття.

Практичні завдання:

1. Посилаючись на конкретні приклади із життя та на явища культури, спробуйте пояснити таку особливість українського світосприйняття, як

естетизм та сентиментальність. Чому українська філософська думка не мала чіткого розмежування із літературою, історіографією, мистецтвом?

2. Проілюструйте прояв основних особливостей української філософії (антеїзму, екзистенційності, кордоцентризму) в ідеях Г. Сковороди. Розкрийте значення цих ідей для українського сьогодення.

3. Ознайомившись із ідеями П.Куліша, що лягли в основу концепції «хуторянської України», визначте наскільки подібні погляди: а) були співзвучні часу; б) відповідають українському менталітету; в) прийнятні в наш час.

4. Ознайомтесь із поглядами Г.Сковороди на властивості людини та її життєву долю: «Неможна знайти щастя поза собою, істинне щастя перебуває всередині нас. Безперервно думай, щоб пізнати себе. І оце-то є молитва, тобто розпалювання твоїх думок до цього. Це - крик твій, крик таємний... Оце і є бути щасливим — пізнати, знайти самого себе». Як осмислює Г.Сковорода найважливіші умови досягнення людиною її життєвого щастя? У чому саме полягає це щастя? Що спонукає людську душу прагнути дістатись до вічного?

5. Уважно вчитайтесь у наведені фрагменти і визначте, прихильником яких філософів був Д. Донцов. Якою мірою можна вважати його міркування виправданими? Оцініть їх історичну і сучасну значущість. «Щоб успішно поборювати зовнішні напасті й розривну роботу сил організму зсередини, мусить член провідної касти вміти сам не піддатися ніяким шкідливим впливам, які підточували б, ослабили або знищили його основну чесноту — його мужність... Бути невблаганним і твердим до себе, щоб бути невблаганним і твердим до ворожих спільнот зовнішнього світу і власної спільноти» (Д.Донцов).

Тема 4. Проблеми сучасної філософії

Реферати, есе:

1. Неопозитивістські версії розвитку наукового знання.
2. Наукова революція і концепція зміни парадигм Т. Куна.
3. Історичні варіанти осмислення мови в філософії ХХ століття.
4. Філософська герменевтика Х.-Г. Гадамера.
5. Релігійна філософія томізму та неотомізму: порівняльний аналіз.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Сутність механістичного еволюціонізму Г. Спенсера. 3. Розкрийте значення технократизму та його критики.
4. Проблема критерію істинності наукового знання та сутність принципу верифікації у позитивістській гносеології.
5. Як співвідносяться між собою позитивізм, неопозитивізм та постпозитивізм? Аргументуйте відповідь.
6. Чому представники філософії лінгвістичного аналізу (Дж. Мур, Л. Вітгенштейн) вважають, що філософські проблеми виникають в результаті нерозуміння логіки природної мови, слововжитку? Чи так це? Знайдіть способи спростування даної тези, а також дійсні смисложиттєві основи філософських проблем.

7. Наведіть аргументи «за» і «проти» конвенціоналістської концепції істини.
 8. У чому відмінність понять «модернізм» та «постмодернізм»? Наведіть приклади.

Практичні завдання:

1. Спробуйте заповнити таблицю:

Основні напрями сучасної філософії

Напрями	Проблеми	Представники

2. На думку американського філософа Ч. Пірса - представника прагматизму, «істина це - те, у що ми віримо».

- Що таке прагматизм?

- Які основні його положення?

- Як з ним пов'язаний вислів Ч. Пірса? Висловіть своє ставлення до прагматизму.

3. Спробуйте схематично відобразити основні напрямки позитивістської філософії.

4. Зробіть мультимедійну презентацію на тему «Філософія та наука в ХХ столітті».

5. Обґрунтуйте оцінку теорії З. Фрейда за допомогою фрагментів з праці Е.Фрома (послідовника З. Фрейда): «... У чому полягає головна відмінність між: психологічним підходом, розвинутим нами, і точкою зору Фрейда? Перша відмінність полягає в тому, що ми вважаємо людську природу обумовленою головним чином історично, хоча і не применшуємо значення біологічних факторів... Наступна важлива відмінність тісно пов'язана з попередніми. Фрейд, виходячи із своєї орієнтації на інстинкти і свого глибокого переконання у порочності людської природи, схильний пояснювати всі ідеальні мотиви людини як породження чогось «негідного». Ми вважаємо, що такі ідеали, як істина, справедливість, свобода можуть бути дійсними прагненнями людини. Ці ідеали не метафізичного характеру, а коріняться в умовах людського життя, і їх можна аналізувати з цієї точки зору».

Як вирішується проблема співвідношення біологічного і соціального в людині в психоаналізі і неофрейдизмі? Як розглядається ними природа несвідомого? В чому можна вбачати найбільші вади фрейдизму? Якою мірою, на вашу думку, слід враховувати та використовувати вчення З.Фрейда в поясненнях явищ протиправної злочинної поведінки? Наведіть конкретні приклади.

Тема 5. Філософські проблеми буття

Реферати, есе:

1. Сучасна наука про рівні і форми буття.
2. Буття як динамічна цілісність.

3. Значення онтології в підготовці майбутніх юристів.
4. Сучасна наукова картина світу: проблеми та альтернативи.
5. Теорія відносності про час і простір.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Проблема субстанції в історії філософії.
2. Культурно-історичний час і простір.
3. Сутність ідеалістичної концепції буття.
4. Поясніть зміст матеріалістичної концепції буття.
5. Онтологічний зміст вчення В. Вернадського про ноосферу.
6. Розгляньте співвідношення понять: «дух», «душа», «психіка», «свідомість».
7. Що означає положення про те, що свідомість не лише відображає світ, але й створює його?
8. Проаналізуйте взаємозв'язок індивідуальної та суспільної свідомості.
9. Суттєві ознаки свідомості людини та її принципова відмінність від інтелекту тварин.
10. У чому полягає взаємозв'язок свідомості і мови? Які філософські школи вважають цю проблему головною?

Практичні завдання:

1. Поясніть, якою філософською традицією можна пояснити наведене нище окреслення філософського змісту поняття буття та розуміння хибного та істинного, що його дав Аристотель: «Казати про суще, що його немає, або про не-суще, що воно є, - значить казати хибне; а казати, що суще є, а не-суще не є, - значить казати істинне». Аргументуйте свою відповідь.
2. Поміркуйте, чому виникла потреба переходу від класичного розуміння буття до некласичного.
3. Порівняйте приведені нижче позиції Б.Спінози та Дж.Берклі щодо субстанції. В якому відношенні перебувають вони між собою (протилежності, тотожності, взаємодоповнюваності тощо)? Обґрунтуйте Вашу думку.
«Під субстанцією я розумію те, що існує саме в собі і постає саме через себе, тобто те, постановлення чого не потребує постановлення іншої речі, з якої воно повинно було б утворитися» (Б.Спіноза).
«Немає субстанції, крім духу чи того, хто сприймає... Не може бути немислячої субстанції або немислячого субстрату цих ідей» (Дж.Берклі).
4. Поясніть, чому в сучасній філософії буття постає як вища цінність та предмет моральної відповідальності людини за свої дії.
5. Як Ви прокоментуєте онтологічні складові знаменитої фрази В. Шекспіра: «Бути чи не бути? Ось у чому питання!»?

Тема 6. Філософські проблеми пізнання

Реферати, есе:

1. Проблема істини в пізнанні. Основні концепції істини та їх оцінка.
2. Істина та життєва правда.

3. Проблема критеріїв істини в сучасній філософії.
4. Взаємозв'язок логіки та інтуїції, пояснення та розуміння в пізнанні.
5. Діалектика істини та омани в сучасній філософії.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Завдяки яким своїм суттєвим характеристикам саме практика є основним критерієм істини?
2. Що означає конкретність істини і чим вона зумовлена?
3. У чому полягає діалектика абсолютного і відносного в об'єктивній істині?
4. Співвідношення класичних та сучасних гносеологічних уявлень про істину.
5. З'ясуйте, чому омана є постійним супутником істини в процесі пізнання.
6. Порівняйте зміст понять «істина» та «правда».
7. Аналітичні та практичні шляхи встановлення істини.

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте гносеологічну позицію автора: «Що істинно, те абсолютно істинно саме по собі; істина тотожно єдина, чи сприймають її в судженнях люди або чудовиська, ангели або боги... Навіть якби всі підвладні тяжінню маси зникли, закон тяжіння тим самим не знищився б, але просто залишився б за межами можливого застосування» (Е.Гуссерль).
2. «І яке мірило істини може бути ясніше і вірніше, як не сама істинна ідея? Як світло виявляє і саме себе, і навколишню тьму, так і істина є мірило і самої себе, і хиби» (Б.Спіноза). Чи згодні Ви з філософом? Обґрунтуйте свою думку.
3. Дайте визначення поняття «об'єктивна істина». Чи можлива істина за межами існування суб'єктів пізнання? Аргументуйте свою відповідь.
4. На яку особливість пізнання звертав увагу Ф. Бекон, стверджуючи, що «Істина – донька Часу, а не Авторитету»?
5. Прочитайте текст і дайте відповіді на поставлені питання: «.. *Поняття істини безпосередньо прикладається не до речей, але до знань про предмети, що перебувають в мисленні... Але якщо розглядати відношення мислення до речей з позиції його основ, то доведеться заявити, що істина скоріше вміщена в речі, ніж у мислення. Коли я стверджую, що щось існує, то це буде істинним лише завдяки тому, що це існує в реальності... Онтологічна істина... значить лише те, що суще та істина взаємоперетворювані...*» (Е. Жільсон) Спробуйте пояснити своїми словами співвідношення логічної та онтологічної істини. Як би ви прокоментували твердження про те, що істина вміщена в речі?

Тема 7. Проблеми філософської методології

Реферати, есе:

1. Причини та наслідки кризи класичної філософської методології.
2. Некласична та постнекласична методологія: порівняльний аналіз.
3. Основні методологічні парадигми сучасності та особливості їх застосування в юриспруденції.

4. Синергетика та діалектика.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Зміст методологічних принципів релятивності та нелінійності.
2. Поняття «людиномірності світу» у некласичній та постнекласичній методології.
3. Індетермінізм та статистичний підхід у сучасній картині світу.
4. Неопозитивістська та постпозитивістська методологічні концепції.
5. Феноменологія та герменевтика.
6. Екзистенціалізм та постмодернізм як реакція на позитивістську методологію.
7. Теорія самоорганізації та концепція глобального еволюціонізму.

Практичні завдання:

1. Визначте, з яким історичним етапом розвитку науки пов'язана наступна методологічна позиція: «методи пізнання є залежними від гносеологічних установок суб'єкта, а не детермінуються самим досліджуваним об'єктом». Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Поясніть зміст методологічного принципу інтерсуб'єктивності. Проілюструйте його застосування для пояснення механізмів динаміки наукових знань та громадської думки.
3. Як з точки зору принципів самоорганізації (зокрема, принципу взаємообмеження свобод) можна пояснити стихійне (природне) унормування людських стосунків?
4. Поясніть зміст статистичного підходу до тлумачення закономірних зв'язків. Наведіть приклади.
5. Проаналізуйте можливі перспективи, пріоритетні напрямки розвитку філософської методології. Обґрунтуйте свою позицію.

Тема 8. Сучасна філософська антропологія.

Реферати, есе:

1. Цінності людини і людина як цінність.
2. Переоцінка цінностей як особиста і суспільна проблема.
3. Духовно-практичний вимір життя як процес людинотворення.
4. Життя і смерть: етико-філософська рефлексія.
5. Роль особистості в історії.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Антропосоціогенез та його системний характер.
2. Категоріальні виміри людського буття.
3. Потреби, інтереси та ціннісні орієнтири людини.
4. Гуманістичний ідеал людяності і неминуща цінність людського життя.
5. Проблема призначення та покликання людини: особистісний та суспільний вимір.
6. Проблема співвідношення біологічного і соціального в людині.
7. Феномен людської особистості та проблема її онтологічного статусу.
8. Сутнісні характеристики феномену людини.

9. Людська свідомість і її властивості.

10. Біологія і культура в генезі людини.

Практичні завдання:

1. «Особистістю не народжуються, а стають, розвиваючись; і не стихійно, автоматично, а в процесі активної цілеспрямованої діяльності, в першу чергу, у зв'язку з готовністю і здатністю до індивідуального самовизначення, самостійного вибору і рішення. Людина стає особистістю постільки, оскільки вона здобуває свою духовну, перш за все моральну свободу». (Л.А. Коган)

У чому відмінність між поняттями «індивідуальність» та «особистість»? Як Ви розумієте вираз «здобуття духовної, перш за все моральної свободи» людиною? Чому саме моральна свобода виступає передумовою формування особистості?

2. «У Новий час невір'я перестало бути підозрілим і провокаційним, а віра, зі свого боку, втратила місіонерську переконливість і колишню нетерпимість. В цій еволюції вирішальний удар був нанесений сталінізмом: при спробі стерти з пам'яті все, пов'язане з християнством, раптом стало до болю зрозуміло, що всі ми, віруючі й безбожники, богохульники і святоші, належимо до тієї самої культури, яка сягає коренями у християнське минуле, без якої ми були б лише безтілесними тінями, резонерами, котрі розгубили свій словниковий запас, апатридами духу». (М.Кундера)

Що виступає передумовою сприйняття й оцінки людиною оточуючого світу? Для чого людині мати причетність, укорінення в певній культурі, культурній традиції? Яким чином, на Вашу думку, християнство вплинуло на сучасне життя? Які символи, образи сформувало, які цінності і чесноти прищепило?

3. Ознайомтеся із запропонованим текстом класика української літератури В.Самійленка та дайте відповіді на поставлені питання:

* * *

Якби знаття, що треба жить
І сподіватись, і бажати,
Прожив би так, щоб кожну мить
Для цілі одної віддати,
Щоб і хвилини не згубить.
Якби знаття, що треба жить.

Якби знаття, що все дарма,
Що в русі вічного створіння
Мети ніякої нема,
Навіщо радощі й боління,
Навіщо нам і жизнь сама...
Якби знаття, що все дарма?

Від чого, на Вашу думку, залежить умова формування сенсу життя? Яким чином концепція світоустрою впливає на моделювання людиною самої себе? Для чого людині планувати, творити, вибудовувати своє майбутнє?

4. «... коли я кажу, що цінності ведуть або притягають людину, то в цьому мається на увазі, що у людини завжди є свобода: свобода робити вибір між прийняттям і відторгненням того, що пропонується, тобто між тим, чи здійснити потенційний смисл (життя), чи залишити його нереалізованим.

Однак слід усвідомити, що у людини не існує такої речі, як моральний потяг, або навіть релігійний потяг в тому сенсі, який мається на увазі, коли говорять, що людина детермінована базовими інстинктами. Людина не має вихідної схильності до моральної поведінки; у кожному конкретному випадку вона вирішує вчиняти морально. Людина вчиняє так не для того, щоб задовольнити моральний потяг і мати спокійну совість, вона вчиняє так заради справи, якій вона себе присвятила, або заради людини, яку вона кохає, або заради свого Бога. Якщо ж вона дійсно веде себе морально, щоб мати спокійну совість, вона стає фарисеєм¹ і перестає бути справжньою моральною особистістю. Я думаю, що навіть святі не піклувалися про щось інше, окрім як про служіння Богу, і я не думаю, що вони коли б то не було ставили собі за мету бути святими. Якщо б таке сталося, вони стали б скоріше перфекціоністами², аніж святими. Звичайно, «спокійна совість – найкраща подушка», як стверджує німецька приказка; але справжня моральність є дещо більше, ніж снодійне або транквілізатор³». (В.Франкл)

Що, на Вашу думку, змушує людину вчиняти морально? Чи може людина вирішити і послідовно реалізовувати у життєдіяльності високоморальну «правильну» поведінку протягом усього життя? Якою має бути, на Ваш погляд, мотивація вчиняти морально?

5. «Людина – це єство, що спрямоване до майбутнього й усвідомлює, що воно проектує себе у майбутнє. Людина – це перш за все проект, що переживається суб'єктивно, а не мох, не пліснява і не цвітна капуста. Нічого не існує до цього проекту, немає нічого на небі, і людина стане такою, яким є її проект буття... Якщо існування дійсно передує сутності, то людина є відповідальною за те, чим вона є. Отже, перш за все екзистенціалізм віддає кожній людині у владарювання її буття та покладає на неї повну відповідальність за існування». (Ж.-П. Сартр)

Що б Ви відзначили, як новий момент філософської рефлексії у міркуваннях Ж.-П.Сартра? Від чого залежить і чим обумовлюється відповідальність людини?

Тема 9. Метафізика і феноменологія в сучасній філософії.

Реферати, есе:

¹ Фарисей – у Стародавній Іудеї – послідовник релігійно-політичної течії, що виражала інтереси заможних іудеїв і відзначалася фанатизмом та надмірною увагою до зовнішніх проявів релігійності. У переносному значенні дане слово вживається для означення лицемірної людини, ханжі.

² Перфекціонізм – вчення про здатність людини до і всього людства до вдосконалення.

³ Транквілізатор – лікарський препарат, що знімає нервові збудження, діє заспокійливо.

1. Специфіка причинно-наслідкових зв'язків в юридичних науках.
2. Категорії «можливість» і «дійсність» в історії філософії.
3. Сучасні концепції прогресу
4. Види детермінізму.
5. Види індетермінізму.
6. Історична роль метафізики як методу пізнання в історії філософії.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Детермінізм у вченні Чарльза Дарвіна.
2. Загальна характеристика синергетичної детермінації.
3. Загальна характеристика детермінації у квантовій механіці.
4. Наведіть приклади застосування законів і категорій діалектики до пояснення особливостей політичного протистояння або правового розвитку в сучасному суспільстві.
5. Основні ідеї праці Ф. Енгельса “Діалектика природи”.
6. Проблема насильства в суспільному розвитку.
7. Історія як прогрес свободи, справедливості і права.
8. Єдність і суперечливість світової історії.
9. Світовий розвиток як результат предметно-практичної, цілеспрямованої діяльності людей.
10. Лапласівський детермінізм та статистичний детермінізм: порівняльна характеристика.

Практичні завдання:

1. Обґрунтуйте діалектичний характер процесу пізнання людиною світу. Наведіть приклади вияву законів діалектики у процесі руху від незнання до знання.
2. Наведіть приклади наявності метафізичних елементів у правових поняттях. Обґрунтуйте можливість застосування метафізичного методу у правових дослідженнях.
3. Опишіть діалектичні зв'язки таких правових явищ як злочин і покарання. Назвіть конкретні принципи, закони і категорії діалектики, які проявляються у їх взаємодії.
4. Обґрунтуйте можливість застосування положень синергетики у дослідженні суспільних явищ. Наведіть приклади суспільних процесів, які можна описати конкретними категоріями синергетики, та продемонструйте як це зробити.
5. Продемонструйте, за допомогою таблиці, механізм дії законів діалектики у дослідженні обставин в юридичній практиці, відшукавши протилежності, суперечності та їх подолання у процесі встановлення істини.

Тема 10. Філософські проблеми суспільства.

Реферати, есе:

1. Соціальна філософія про актуальні проблеми сучасного вивчення суспільства.
2. Соціальний простір і час: основні закономірності розвитку.
3. Значення ЗМІ у становленні базових ідей в суспільстві.

4. Проблема суб'єкта і об'єкта історії: підходи до аналізу.
5. Роль історичної пам'яті у здійсненні історичного процесу.
6. Інтернет і глобалізація.
7. Шляхи вирішення глобальних світових проблем.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Що відрізняє суспільство як систему від інших систем?
2. Чому протиріччя природної та культурної організації людини можна назвати джерелом розвитку суспільства?
3. Визначте, яких якостей надає людині сучасне суспільство. Чи залежить суспільство від людини?
4. Як змінюється суспільство під впливом впровадження нанотехнологій?
5. Поясніть, що таке віртуальна реальність. Чи може вона повністю, суттєво замінити дійсність?
6. Подумайте, чи може правник ефективно виконувати свої професійні обов'язки, не маючи навичок комунікацій з іншими людьми? Відповідь обґрунтуйте.

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте твердження: соціальна філософія займається не лише тим, що є, але і тим, що має бути.
2. На прикладах реальних подій життя і професійної діяльності охарактеризуйте основні моменти співвідношення людини і суспільства.
3. «Прогресувати можемо лише ми, людські індивіди, і ми можемо робити це захищаючи та посилюючи ті демократичні інститути, від яких залежить свобода» (К. Поппер).
Як Ви вважаєте, яку позицію займає автор у питанні про співвідношення людини і суспільства? Чи згодні Ви з його думкою?
4. Яким чином, на Вашу думку, осмислення історії може допомогти людині пізнати саму себе? Обґрунтуйте Вашу думку, за допомогою посилань на позиції представників провідних філософських напрямів сучасності.
5. Поясніть, про який «кінець історії» веде мову Ф. Фукуяма. На якій філософській концепції ґрунтується його висновок?
6. Як Ви розумієте вислів: «Історія мала б дуже містичний характер, якби «випадковість» не відігравала ніякої ролі»?
7. Розкрийте зміст судження: «Люди самі створюють свою історію, але вони створюють її не так, як їм заманеться...».
8. Розкрийте зміст вислову: «Кожний прогрес в органічному розвитку є разом з тим і регресом».
9. Розкрийте та обґрунтуйте зміст тези: «Чим досконаліша демократія, тим ближче момент, коли вона стає непотрібною».
10. Поясніть, про який «кінець історії» веде мову Ф. Фукуяма. На якій філософській концепції ґрунтується його висновок?

Тема 11. Сучасні проблеми цивілізації і культури.

Реферати, есе:

1. Культура, контркультура, квазікультура.
2. Культура як духовно-матеріальне джерело прогресу людства.
3. Філософія культури і парадигми філософського мислення.
4. Українська правова культура: діалектика національного і загальнолюдського.
5. Кризові явища та народження нової культури.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Назвіть витоки, рушійні сили та чинники суспільного прогресу.
2. Чи погоджуєтесь Ви з тим, що науковий прогрес обмежує свободу людини?
3. Окресліть існуючі підходи до тлумачення інформаційного суспільства.
4. Виділіть позитивні та негативні наслідки глобалізації?
5. Якими, на Вашу думку, повинні бути міжкультурні зв'язки за умов глобалізації сучасного культурно-історичного процесу?
6. Як співвідносяться культура і природа людини?
7. Назвіть причини загострення питання про культуру наприкінці XIX – у XX ст.?
8. Як Ви розумієте «елітарність» культури?
9. Проаналізуйте головні тенденції розвитку культури наприкінці XX – початку XXI ст.
10. Порівняйте позитивні оцінки цивілізації з негативними, спробуйте зробити самостійні, але аргументовані висновки.

Практичні завдання:

1. Окресліть морально-психологічні наслідки науково-технічного прогресу в контексті юридично-правової їх оцінки.

2. Дайте визначення поняттю «глобалізація». Яке значення вкладають в це поняття такі дисципліни як економіка, соціологія, історія, культурологія та соціальна філософія?

3. Чи згодні Ви з тим, що цивілізація має соціальний характер, а культура індивідуальний? Чи може технічний прогрес негативно впливати на розвиток культури? Наведіть приклади.

4. Як Ви вважаєте, чи може існувати людина і суспільство поза тим, щоб впливати на середовище, змінювати його? Визначте заходи, що сприяли б уникненню найперших загроз сучасному людству.

5. Відомий французький просвітник Ж.-Ж. Руссо писав: «Наші душі розбещувалися по мірі того, як вдосконалювалися наука та мистецтво. Вони обвивають гірляндами квітів пута, що накладаються на людей, заглушають природне почуття свободи».

Як Ви вважаєте, чим могла бути викликана така негативна оцінка культури? Чи згодні Ви з тим, що розвиток науки і мистецтва негативно позначається на стані культури та моралі? Чи погоджуєтесь Ви з тим, що науковий прогрес обмежує свободу людини?

6. Проаналізуйте наведені визначення поняття «культура». Визначте переваги та недоліки наступних визначень. Обґрунтуйте Вашу думку, за

допомогою посилянй на позиції представників провідних філософських напрямів сучасності:

а) культура - це все створене людьми у процесі фізичної та розумової праці для задоволення різноманітних матеріальних та духовних потреб суспільства;

б) культура - це сукупність матеріальних та духовних цінностей, а також способів їх створення, вміння використовувати їх для прогресу людства та передача від покоління до покоління;

в) культура - це сукупність ідей, що переходять від індивіда до індивіда шляхом символічних дій, слів або наслідування;

г) культура - це сума всіх видів діяльності людей, звичаїв, вірувань, знань;

д) культура - це така поведінка людини, якій вона навчилася, а не наслідувала генетично.

7. Прокоментуйте наведені міркування. Що вважає І.Я.Франко основою поступу? Якою мірою сучасні уявлення про розвиток суспільства відповідають його твердженням? Чому відкриття письма та друкарства письменник вважав найважливішими подіями в історії поступу?

“Поступ не тримається одного місця, а йде, мов буря, з одного краю до іншого, лишаючи по часах оживленого духу пустоту та занепад... В історії людства бачимо два великі факти, що дивують нас як... надзвичайно важливі для поступу, як, мабуть, жодні інші. Цими фактами є: винайдення письма і винайдення друку. Обидва ті факти стоять, як велетенські верстові стовпи на межах великих епох. Людство споконвіку прагне до однієї мети - до щастя. Того щастя вона досягне аж тоді, коли наука і праця зіллються для неї воедино, коли всяка наука її буде корисною працею для суспільства, а всяка праця буде виявом її розвинутої думки, розуму, науки” (І. Франко).

Тема 12. Проблеми взаємозв'язку законів буття та соціальних законів. Реферати, есе:

1. Зміст і сутність сучасних концепцій правової дійсності і реальності.
2. Проблема суспільного блага в історії світової культури. Право як елемент всезагального блага.
3. Суцце та належне в моралі та праві.
4. Сутність та існування, зміст і форма, можливість і дійсність права.
5. Часове та просторове буття права. Єдність минулого, сучасного та майбутнього в праві.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Що вивчає онтологія права?
2. В чому полягає мета права: у забезпеченні державного контролю над життєдіяльністю громадян чи у наданні громадянам держави максимуму можливої на даному етапі розвитку суспільства свободи?
3. Зміст правових норм визначається економічно панівним класом даної держави чи співвідношенням її соціальних сил?
4. Як співвідносяться поняття права та правової реальності?

5. Що розуміли під суспільним благом мислителі античності?
6. Як співвідносяться поняття “всезагальне благо”, “справедливість” і “право”?
7. Що служить критерієм справедливості?

Практичні завдання:

1. Розробіть схему, яка б відображала структуру правової реальності (за С. Максимовим).
2. Розробіть схему, яка б відображала структуру правової норми (за В. Бачиніним).
3. Дайте інтерпретацію судження: “Право є формою суспільного буття, що виникає з конфлікту різних соціальних груп нерівної сили. Його мета встановити і підтримувати панування більш сильної групи над слабшою шляхом використання юридичних норм державною владою. Тому головне завдання права полягає в увічненні соціальної та економічної нерівності”.
4. Розробіть схему-таблицю, яка б відображала основні відмінності позитивного та природного права.
5. Визначте специфічні правові характеристики (компоненти) ідеалів всезагального блага, свободи, рівності та справедливості.
6. Проаналізуйте твердження: згідно вчення соціальної філософії, все розумне має бути дійсним, а дійсне розумним. Обґрунтуйте Вашу думку, за допомогою посилань на позиції представників провідних філософських напрямів сучасності.
7. На прикладах реальних подій життя і професійної діяльності охарактеризуйте основні моменти співвідношення як залежності рівня розвитку людини і суспільства.
8. Яким чином, на Вашу думку, осмислення історії права може допомогти правнику пізнати самого себе? Обґрунтуйте Вашу думку, за допомогою посилань на позиції представників провідних філософських напрямів сучасності.

Тема 13. Проблеми взаємозв’язку моралі, права і закону.

Реферати, есе:

1. Значення етики права і філософії права у підготовці майбутніх юристів.
2. Природне і позитивне право як базові структурні елементи правової реальності.
3. Основні форми буття права: ідея права, закон, правове життя.
4. Право як гармонія суспільного та індивідуального блага.
5. Право як міра свободи та відповідальності.

Завдання для самостійного вивчення:

1. За якими критеріями визначають і поділяють типи праворозуміння? В чому протилежність і взаємодоповнюваність цих позицій?
2. Які світоглядно-методологічні джерела і особливості, переваги і недоліки юридичного позитивізму як основної концепції позитивістського типу праворозуміння?

3. Розкрийте співвідношення права і закону, права і влади як одвічних проблем філософії права.
4. У чому полягає гуманістична природа природно-правової концепції праворозуміння? Назвіть головні складові елементи ідеї права.
5. Які теоретико-методологічні передумови, межі й можливості юснатуралізму?
6. Які основні рівні в структурі правової реальності можна виділити?
7. Якою є особливість античного та християнського тлумачення проблем суспільного блага? Назвіть специфічні правові характеристики (компоненти) всезагального блага.
8. Як співвідносяться поняття: всезагальне благо, цінність і право?
9. Які характерні риси основних концепцій справедливості?
10. Який механізм впливу ціннісно-нормативних систем на соціальну активність особистості?

Практичні завдання:

1. Здійсніть порівняльний аналіз юснатуралізму та юридичного позитивізму як типів праворозуміння. Складіть відповідну таблицю.
2. Визначте головні критерії, за якими розмежовуємо та розрізняємо об'єктивістський та суб'єктивістський способи обґрунтування правового буття.
3. Розробіть схему, яка б відображала структуру правової реальності з визначенням змісту й обсягу її основних рівнів.
4. Наведіть погляди провідних вчених щодо сутності права та його проявів. Законспекуйте основні положення одного з першоджерел.
5. Уважно прочитайте вислів мислителя та прокоментуйте його в аудиторії: «Рівність прав не в тому, що всі ними користуються, а в тому, що вони всім надані». Що хотів Луцій Анней Сенека (Молодший) сказати цим твердженням і як він розуміє рівність?
6. Поміркуйте над цим положенням: «Ніхто, звичайно, не народжується на світ з уже готовими поняттями про право і справедливість, але людська природа влаштована так, що у певному віці ці істини природним чином засвоюються й виробляються» (Вольтер (Марі Франсуа Аруе)). Чи можна вважати Вольтера прихильником юснатуралізму?
7. Проаналізуйте наступну тезу з позиції філософії екзистенціалізму: «У демократичних, вільних країнах кожна людина має право висловлювати свою думку, і кожна людина має право його не слухати» (Г. Норман Коллі). Який практичний юридичний та світоглядний сенс даного вислову?
8. Чи погоджуєтесь Ви із наступним твердженням: «Право – перевага, яким природа наділила сильного перед слабким, для того щоб слабкий йому підкорився» (У. Бренн)? Обґрунтуйте Вашу позицію.
9. Дайте власну оцінку наступному твердженню: «Міжнародні закони існують тільки в збірниках міжнародних законів» (А. Ейнштейн)? Що мав на увазі мислитель і що спонукало його до такого висновку?
10. Складіть таблицю-схему, в якій були б відображені основні елементи ідеї права та графічно зобразіть визначальні, пріоритетні зв'язки між ними.

Тема 14. Філософські проблеми взаємодії влади, громадянського суспільства і держави.

Реферати, есе:

1. Роль влади в становленні та розвитку права.
2. Взаємозв'язок форми держави та ціннісних основ правової системи.
3. Конкретно-історичний механізм об'єктивної обумовленості права та законодавства.
4. Право як рівний і справедливий масштаб свободи.
5. Влада та право у цивілізації майбутнього.

Завдання для самостійного вивчення:

1. Які існують критерії поділу влад? Як співвідносяться між собою державна і політична влада?
2. Як історично розвивалася теорія розподілу влад?
3. Чи тотожні поняття “легітимація” і “легалізація”?
4. Як співвідносяться право і закон? Чи завжди закон є правовим явищем?
5. Які існують різновиди трактування категорії свободи в історії правових вчень?
6. Який зміст ідеї права? Як співвідносяться між собою свобода і право?
7. Які елементи складають основу правової свободи?
8. Політизація і ідеологізація права як перешкода ефективності правотворчості.
9. Які головні небезпеки авторитаризму та тоталітаризму для права?

Практичні завдання:

1. Розробіть схему, яка б відображала основні політико-правові інститути обмеження і врівноваження влади. Розкрийте сутність теорії розподілу влад.
2. Назвіть основні ознаки права. Проаналізуйте, чи є примус невід'ємним атрибутом права.
3. Розробіть схему, яка б відображала види примусу.
4. Продемонструйте схематично недостатність і обмеженість нормативного підходу до визначення права.
5. Розробіть схему, яка б відображала класифікацію законів (за В. Бачиніним). Обґрунтуйте твердження про те, що право – це особливий нормативно-ціннісний регулятор суспільних відносин.
6. Чи має правоохоронець більше прав, ніж інші громадяни нашої держави? Яким чином узгоджуються права поліції із правами людини і громадянина, відображеними в Конституції України? Обґрунтуйте відповідь конкретними прикладами та посиланнями на законодавство.
7. Як Ви вважаєте, що є головним для працівника правоохоронних органів у його професійній діяльності: буква закону чи моральні принципи? Проаналізуйте ситуацію, в якій колега по роботі закликає поліцейського заради професійної солідарності "обійти" закон.
8. Яка відмінність між гідністю та професійною честю правоохоронця? Біля Вас зібралось товариство, яке критикує роботу працівників поліції. Як слід вчинити – втрутитися в дискусію, промовчати чи залишити це коло осіб?

9. Як чинити в тих випадках, в яких працівник поліції вимушений обирати між «цивільними» моральним цінностями (наприклад, дружніми чи сімейними зв'язками) та професійним обов'язком? Проаналізуйте ситуацію відповідного морального конфлікту під час виконання службових обов'язків та обґрунтуйте Вашу позицію і варіант дії, враховуючи цінності юснатуралістського праворозуміння.

5. Індивідуальні завдання

Відповідно до навчального плану з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми філософії» курсових та дипломних робіт не передбачено, але до індивідуальних завдань, не передбачених навчальним планом, належать: написання рефератів, есе, аналіз проблемних ситуацій, підготовка результатів власних досліджень до виступу на конференціях тощо.

Метою індивідуальних завдань є поглиблення, узагальнення й закріплення знань, які здобувачі отримують під час навчання, а також застосування цих знань на практиці. Виконання індивідуальних завдань сприяє реалізації творчих здібностей здобувачів.

6. Методи навчання

Лекційні заняття з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми філософії» проводяться з використанням інформаційних технологій та мультимедійними презентаціями.

В процесі проведення семінарських занять застосовуватиметься моделювання ситуативних задач, вирішення кейсів, дискусія, мозковий штурм тощо.

7. Методи і форми контролю

Оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми філософії» включає в себе поточний та підсумковий контроль.

Загальна кількість балів з навчальної дисципліни 100 балів ECTS = поточний контроль 50 балів (семінарські заняття, СРС) + підсумковий контроль 50 балів.

Поточний контроль. До форм поточного контролю належать: опитування на семінарських заняттях; вирішення кейсів; участь в дискусіях, веб-квестах, обговоренні доповідей, рефератів; підготовка рефератів та доповідей; тестування; виконання самостійних робіт. Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять з метою перевірки набутих здобувачем вищої освіти знань, умінь, навичок та інших компетентностей з навчальної дисципліни. Результати поточного контролю оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Максимальна кількість балів на поточному контролі, які використовуються при розрахунку успішності здобувачів вищої освіти, становить 50 балів.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання з дисципліни «Актуальні проблеми філософії». Для обліку результатів навчання

використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи здобувачів вищої освіти. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, індивідуальних навчальних планах. *Присутність здобувачів вищої освіти при проведенні підсумкового контролю (екзамену) є обов'язковою.* Максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзаміні), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів вищої освіти, становить 50 балів.

Методи контролю – усне та письмове опитування, практична перевірка, тестовий контроль та рейтинговий контроль тощо. Поточний контроль може бути реалізований у формі виконання завдань, виступів на семінарських заняттях, проведення контрольних робіт, колоквиумів тощо. Контроль самостійної роботи здійснює шляхом перевірки виконаних завдань на семінарських заняттях, написання рефератів, есе тощо.

Контрольні питання до екзамену

1. Актуальні проблеми взаємозв'язку філософії із ідеологією, політикою та правовими інститутами. Філософське обґрунтування справедливості, свободи, рівності та гуманізму як загальнолюдських правових цінностей.
2. Альтернативні підходи до побудови теорії істини у сучасній гносеології: верифікаціонізм, фальсифікаціонізм, фалібілізм, критичний раціоналізм. Об'єктивність істини та уявлення про її критерії у філософії та праві.
3. Античні витоки юридичного позитивізму та концепції природного права, проблема обґрунтування моралі.
4. Антропологічні підстави правового регулювання суспільних відносин.
5. Взаємозв'язок права і справедливості: типи концептуального вирішення.
6. Взаємозв'язок права як міри свободи окремих індивідів, родини, громади, громадянського суспільства та як міри свободи державно-організованого народу.
7. Види міжособистісної взаємодії, які визначають функціонування суспільства. Проблема співвідношення індивідного і суспільного.
8. Види свободи. Парадокси свободи: свобода та відповідальність. Випробування свободою. Втеча від свободи.
9. Витоки сучасного європейського права: давньогрецька філософія права, римське позитивне право і християнська етика.
10. Відображення як загальна властивість матерії. Еволюція форм відображення в неживій та живій природі.
11. Відчуження смерті від людини – традиція сучасної антропології. Зміст процесу творення сенсу життя.
12. Вплив німецької класичної філософії на формування провідних філософських напрямів сучасності.
13. Глобалізація в контексті постіндустріальної правової реальності. Соціальний порядок в умовах глобалізації.

14. «Деконструктивна» парадигма філософії постмодернізму (У.Еко, М.Фуко, Ж.Дерріда, Р.Барт, Ж.Дельоз, Ж.Ліотар, Ж.Бодрійар та ін.) як «антиметодологія».
15. Діалектика і пізнавальне значення суспільного буття та суспільної свідомості. Відносна самостійність суспільної свідомості.
16. Діалектика свободи і необхідності в правовому розвитку суспільних відносин.
17. Діалектика як система, її основні принципи, закони і категорії.
18. Е. Фромм про любов як мистецтво. Поняття любові-цілісності, любові-співтворчості.
19. Еволюція епістемології: від питань про пізнаваність метафізичних реалій до проблем наукового пізнання. Ключові проблеми та методологічні засоби сучасної епістемології.
20. Епістемологія як вчення про будову, різновиди, функції та розвиток знання. Зв'язок епістемології з онтологією та гносеологією.
21. Життя як предмет філософської рефлексії. Проблема сенсу життя людини в сучасній філософії.
22. Загальна характеристика головних напрямків сучасної філософської думки.
23. Закони історичного розвитку як філософська проблема. Основні категорії осмислення соціального буття людини.
24. Залежність суспільної свідомості від суспільних відносин, від суспільного буття як філософська проблема. Суперечливий взаємозв'язок суспільного буття, суспільної свідомості, суспільного виробництва, свободи особистості, інтересів і потреб людей та ін.
25. Західна стратегія розвитку цивілізації. Сучасна цивілізація, її особливості, суперечності та технологічні характеристики.
26. Зв'язок різних рівнів організації матерії, їх якісна специфіка. Філософія про множинність та єдність світу.
27. Істина як процес, результат та передумова розвитку пізнавального процесу. Аналіз постмодерного заперечення істини.
28. Історична типологія культури. Множинність варіантів типологізації культури. Принципи класифікації культури. Місце конкретної культури в культурно-історичному процесі.
29. Історичні етапи розвитку філософської методології (докласичний, класичний, некласичний та постнекласичний).
30. Класична і некласична теорії пізнання. Проблема істини у філософії і юриспруденції.
31. Класична, некласична і постнекласична метафізика про пріоритет зовнішньої щодо людини реальності.
32. Комп'ютерний світ як нова реальність. Сутність і перспективи штучного інтелекту.
33. Комунікативна раціональність. Комунікативна етика. Принципи і поняття комунікаційної теорії.

34. Криза культури як об'єктивне явище суспільно-історичного розвитку. Фрідріх Ніцше: про "кризу культури".
35. Культурно-історичні передумови становлення екзистенціалізму. Сенс та абсурдність людського існування. Екзистенційна філософія та її основні різновиди (С. К'єркегор, М. Гайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю та ін.).
36. Культурно-філософський підйом 20-х років ХХ ст. («розстріляне відродження»).
37. Легальність та легітимність влади, їх співвідношення. Юридичні, економічні, соціальні гарантії проти зловживання владою.
38. Метафізика і діалектика як світогляд, метод і життєва позиція. Діалектика як теорія розвитку. Розвиток як загальна, універсальна властивість буття.
39. Метафізика. Синергетика. Феноменологія. Герменевтика: проблема їх синтезу і евристичних можливостей.
40. Можливості і межі практики як критерія істини. Місце і роль практики у пізнанні правової реальності.
41. Неопозитивізм як реакція на класичну філософську метафізику (Л. Вітгенштейн, Г. Райхенбах, Р. Карнап, Б. Рассел).
42. Обов'язок як поняття моральної свідомості і категорія професійної етики. (Закони України «Про прокуратуру», «Про адвокатуру», «Про статус суддів та ін.).
43. Онтологічні, антропологічні та аксіологічні основи права як об'єкт філософсько-правової методології.
44. Основні етапи історичного розвитку моралі. Роль етичних вчень у моральній культурі правника.
45. Основні засади професійної етики юриста. Моральна культура і престиж професії, авторитет закону. Взаємозв'язок моральної і правової культури, їх роль у регуляції правовідносин.
46. Основні концепції виникнення та розвитку суспільства: теологічна, патріархальна, натуралістична, технократична, соціопсихологічна.
47. Основні моделі культури: натуралістична, класична, некласична (модерністська), постмодерністська.
48. Основні підходи до розуміння цивілізації. Етимологія поняття "цивілізація" та його сучасні визначення.
49. Основні риси середньовічної філософії, її соціальні і релігійні основи (К. Тертуліан, А. Августин, Ф. Аквінський, П. Абеляр, Р. Бекон, Д. Скотт).
50. Основні суперечності та криза класичної методології наприкінці ХІХ ст.
51. Основні тенденції, напрями й риси сучасної світової філософії. Формування нової філософської парадигми.
52. Основні функції правової культури правника. Спрямування, стратегічні пріоритети та ціннісні орієнтації правової культури.
53. Особливості становлення античної діалектики та антропоцентричного підходу у давньогрецькій філософії.

54. Поняття пізнання та його інтерпретації у сучасній філософській думці.
55. Поняття про логіку права та логіку юридичної аргументації. Значення філософської методології для юридичної науки та практики.
56. Постпозитивізм (К.Поппер, Т.Кун, І.Лакатош, П.Фейєрабенд) та його вплив на розвиток сучасної науки й юриспруденції.
57. Право як об'єкт соціально-філософського аналізу. Дослідження діалектики влади, права і закону.
58. Правовий нігілізм, деформації правосвідомості, рівень розвитку громадянського суспільства як відображення стану правотворчості. Філософські проблеми правосуддя.
59. Проблема «завершення історії» у новітній філософії. Матеріальні та духовні передумови становлення цивілізацій, зовнішні та внутрішні фактори їх розвитку.
60. Проблема взаємодії влади і права: типи концептуального вирішення. (М. Фуко, Ж. Деррида, Р. Барт та ін).
61. Проблема відчуження і шляхи його подолання в сучасній філософії.
62. Проблема демаркації культури і цивілізації (Ф. Тьонніс, Ф. Ніцше, О. Шпенглер, Г. Маркузе). Основні підходи до розуміння локальних цивілізацій.
63. Проблема знання, мови та розуміння в сучасній філософії. Осмислення раціональності у феноменології Е. Гуссерля.
64. Проблема методології визначення об'єктивних підвалин виявлення конкретно-історичних типів суспільства.
65. Проблема походження і сутності моралі, її роль у житті суспільства і людини. Мораль як особливий спосіб «практично-духовного» освоєння дійсності.
66. Проблема розуміння у філософській герменевтиці (Х.-Г. Гадамер, П. Рікьор, К. Апель).
67. Раціональний і ірраціональні погляди на сутність людини в історії філософії. Класична, некласична (модерна) і постмодерна філософія про сутність і існування людини.
68. Свідоме, підсвідоме та несвідоме у психічному житті людини. Свідомість та самосвідомість. Свідомість та інтуїція.
69. Свідомість і мислення як опосередковане відображення дійсності. Основні функції свідомості.
70. Світоглядно-методологічне значення філософських уявлень про буття, матерію, рух, простір і час для юридичної науки та практики.
71. Специфіка філософської методології. Проблема методу в філософії та методологічний плюралізм у філософській методології.
72. Структура моральної культури особи: культура моральної свідомості, культура моральної поведінки і культура морально-професійної діяльності. Різноманітність моральних почуттів, їх роль у духовній культурі й регуляції професійної діяльності.
73. Сутність актуальних проблем філософії, їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття. Зміст функцій філософії.

74. Сучасні інтерпретації законів та категорій діалектики як методологічних основ пізнавальної та практичної діяльності. «Негативна» діалектика (Т. Адорно, Г. Маркузе).
75. Східна і західна філософська парадигма.
76. Творчість М. Хвильового, М. Зерова, О. Досвітнього, Є. Плужника, Г. Косинки, Д. Фалоківського та ін..
77. Теорія локальних цивілізацій. Проблема кризи правових цивілізацій та шляхів виходу з неї.
78. Типи суспільства. Суспільство як підсистема об'єктивної реальності.
79. Українська філософська думка як явище світової культури. Г. Сковорода – засновник української класичної філософії.
80. Український романтизм (М. Гоголь, М. Костомаров, П. Куліш та ін.). Філософські погляди Т. Шевченка.
81. Феноменологія як альтернатива об'єктивістським методологіям. Структура феноменологічного методу і феноменологічна модель свідомості.
82. Філософія епохи Відродження (М. Кузанський, Дж. Бруно, Г. Галілей, М. Монтень, Н. Макіавеллі). Пантеїзм, антропоцентризм, гуманізм ренесансної філософії; переосмислення античної діалектики.
83. Філософія національної самобутності (В. Винниченко, М. Грушевський, Д. Донцов, З. Зеньківський, В. Липинський та ін.). Філософський доробок Д. Чижевського.
84. Філософія Нового часу та її значення для сучасності.
85. Філософія українських «шестидесятників» («друге відродження»). Розробка філософських проблем в умовах розбудови української державності.
86. Філософія як мудрість, спосіб життя і тип світорозуміння. Філософія як раціонально-теоретичний світогляд та форма суспільної свідомості.
87. Філософська герменевтика. Проблема розуміння законів в сучасній юриспруденції.
88. Філософські погляди О. Потебні, С. Подолинського, М. Драгоманова, В. Антоновича.
89. Філософські проблеми психоаналізу (З. Фрейд). Психоаналіз і неофрейдизм (К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм та ін.).
90. Формування філософії науки як самостійної галузі теоретико-методологічних досліджень (Л. Вітгенштейн, Б. Рассел, А. Уайтхед, Р. Карнап, А. Тарський, Т. Кун, І. Лакатош та ін.).

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти на семінарських заняттях

Оцінка «*відмінно*» виставляється здобувачеві вищої освіти, який показав всебічні та глибокі знання передбаченого робочою програмою матеріалу, програмою курсу, проявив критичне мислення і творчі здібності в розумінні, викладенні та використанні програмного матеріалу.

Оцінка «*добре*» виставляється здобувачеві вищої освіти, який показав повне знання передбаченого робочою програмою матеріалу, засвоїв основну літературу, рекомендовану робочою програмою курсу, виявив стабільний характер знань і здібності до їх самостійного набуття та оновлення в процесі самостійної підготовки до занять.

Оцінка «*задовільно*» виставляється здобувачеві вищої освіти, який показав знання основного матеріалу в обсязі робочої програми курсу, необхідному для професійної діяльності в сфері права, знайомому з основною літературою, рекомендованою робочою програмою курсу, проте припустився помилок у відповіді або показав поверхнєве знання матеріалу. Ця оцінка виставляється і у разі недостатньо аргументованого викладення матеріалу, недостатньо чітко і послідовно висловленої відповіді.

Оцінка «*незадовільно*» виставляється здобувачеві вищої освіти, який виявив істотні прогалини у знанні основного програмного матеріалу, що виражається у незнанні основних понять та положень навчального курсу, в невмінні пов'язати теоретичний матеріал з практикою.

Оцінювання самостійної роботи здійснюється за національною системою оцінювання («*відмінно*», «*добре*», «*задовільно*», «*незадовільно*»). Результати цієї роботи враховуються під час визначення загальної кількості балів за поточний контроль.

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	визначення	Екзаменаційна оцінка
90-100	A	відмінно	відмінно
82-89	B	дуже добре	добре
74-81	C	добре	
64-73	D	задовільно	задовільно
60-63	E	достатньо	
35-59	FX	незадовільно з правом повторного складання підсумкового контролю	незадовільно
0-34	F	незадовільно без права повторного складання підсумкового контролю	

- *90-100 балів (відмінно)* – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував досконале знання основних понять і філософсько-правових категорій; вміння вільно оперувати категоріальним апаратом; вміння давати аргументовані, чіткі і логічно побудовані відповіді на питання; вміння системно аналізувати джерела філософії і формулювати аргументовану позицію з певної філософсько-правової проблеми або життєвої ситуації; здатність методологічно грамотно і толерантно викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми;

- *82-89 балів (дуже добре)* – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував дуже добре знання основних понять і категорій; вміння оперувати категоріальним апаратом; вміння давати чіткі і логічно побудовані відповіді на питання; вміння аналізувати джерела філософії; здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми з використанням певного обсягу рекомендованої літератури;

- *74-81 (добре)* – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував добре знання основних понять і правових категорій; вміння оперувати категоріальним апаратом з окремими помилками; вміння давати відповіді без суттєвих помилок на питання; вміння аналізувати джерела філософії; здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми з використанням обмеженого обсягу рекомендованої літератури;

- *64-73 (задовільно)* – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував задовільне знання основних понять і категорій філософії; оперування категоріальним апаратом з помилками; недостатнє вміння давати відповіді на питання; недостатнє вміння аналізувати першоджерела; недостатню здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми, обумовлену використанням незначного обсягу рекомендованої літератури;

- *60-63 (достатньо)* – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував достатнє знання основних понять і категорій філософії та права; оперування категоріальним апаратом з суттєвими помилками; недостатнє вміння давати відповіді на питання; недостатнє вміння аналізувати джерела філософії; недостатню здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми, обумовлену використанням незначного обсягу рекомендованої літератури;

- *59 і менше (незадовільно)* – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував незнання основних понять і категорій філософської методології; нездатність оперування категоріальним апаратом; відсутність вміння давати відповіді на питання; нездатність аналізувати джерела права, правозастосовну практику з певної філософської проблеми або життєвої ситуації; нездатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми, обумовлену невикористанням рекомендованої літератури.

10. Рекомендована література

Основна

Нормативні акти та першоджерела

1. Гаєк Ф.А. Конституція свободи. – Львів: Літопис, 2002. – 556 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. – К.:Юніверс, 2000. – 336 с.
3. Дворкін Р. Серйозний погляд на права. – К.: Основи, 2000. – 520 с.
4. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р.
5. Локк Д. Два трактати про врядування. – К.: Основи, 2001. – 265 с.
6. Рікьор П. Право і справедливість. К.: Дух і літера, 2002. – 218 с.
7. Ролз Дж. Теорія справедливості. – К.:Основи, 2005. – 536 с.
8. Юркевич П.Д. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник: Рукописна спадщина / Валерія Нічик (заг.ред.), Роланд Піч (сост.), Микола Лук (сост.). – К. : Редакція журналу "Український Світ", 2000. – 756 с.
9. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Харків : Право, 2016. Т.2 : Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Інститут держави і права України імені В. М. Корецького НАН України; Нац юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 2017. – 1128 с.

Монографії

10. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини у праві. – К.: Вид-во Нац. акад. внутр. справ України, 2000. – 200 с.
11. Бандура О.О. Правознавство у системі наукового знання: Аксіолого-гносеологічний підхід. – К.: Вид-во Київськ. нац. ун-тету. внутр. справ, 2010. – 227 с.
12. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: Підручник. – К.: Видавничий дім "ІН ЮРЕ", 2002. – 472 с.
13. Гусарєв С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. – К.: Знання, 2005. – 375 с.
14. Костицький М.В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. Книга перша – Чернівці: Рута, 2008. – 560 с.
15. Кушакова-Костицька Н. В. Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: монографія / наук. ред. М. В. Костицький. Київ: Логос, 2019. 346 с.
16. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія / О. В. Павлишин. – Харків : Право, 2017. – 336 с.
17. Павлишин О.В. Семіотика права: монографія / за заг. наук. ред. акад. М.В. Костицького. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 693 с.
18. Петрушенко В.Л. Філософія. Вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії

- [Текст] : навч. посіб. / Віктор Петрушенко ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". - 2-ге вид., випр. - Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. - 594 с.
19. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / [О.О. Безрук, В.С. Бліхар, Л.М. Герасіна. О.В. Павлишин та ін.] за ред. М.П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.
20. Попович Мирослав. Філософія свободи / Видавництво Фоліо. – 2019. - 524с.

Підручники, навчальні посібники та методичні матеріали

21. Кремінь В.П., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум: підручник. – К.: Книга. 2017 – 432 с.
22. Новітня філософія науки: підруч. для студ. філос. фак. ун-тів і аспірантів (для склад, канд. іспиту з філос. та філос. науки) / І.С. Добронравова, Т. М. Білоус, О.В. Комар - К.: Логос, 2017. - 244 с.
23. Філософія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань. (Гриф МОН України), 3-те видання, перероблене і доповнене – Харків: Право, 2020. – 432 с.

Навчальні посібники:

24. Андреев Д. В., Вовк В. М., Івченко Ю. В, Павлишин О. В. Філософія права: актуальні проблеми та сучасні інтерпретації. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: НАВС, 2013. 224 с.
25. Александрова О.С., Горбань О.В., Мартич Р.В. Філософія права: Навчально-методичний посібник. – Київ :Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. – 126 с.
26. Кушакова-Костицька Н. В. Право на інформацію в інформаційну епоху (порівняльне дослідження) [Текст] : монографія / Н. В. КушаковаКостицька ; [наук. ред. М. В. Костицький]. – Чернівці : Технодрук, 2018. – 300 с.
27. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / [О.О. Безрук, В.С. Бліхар, Л.М. Герасіна. О.В. Павлишин та ін.] за ред. М.П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.
28. Предборська І. М. Філософія історії [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Предборська, С. О. Ганьба. - Суми : Університетська книга, 2019. - 231 с.
29. Філософія права: Навч. посіб. / О.О.Бандура, С.А.Бублик, М.Л.Заїнчковський та ін.; за заг. ред. М.В.Костицького та Б.Ф.Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.
30. Філософія права: Навч. посіб. / О.Г.Данільян, Л.Д.Байрачна, С.І.Максимов та ін.; за заг. ред. О.Г.Данільяна. – Х.: Прапор, 2006. – 272 с.

31. Філософія права: Навч.-метод. посіб. / О.О.Бандура, В.М.Вовк, М.В.Костицький, Ю.С.Симон та ін.; За ред. акад. М.В.Костицького. – К.: КНУВС, 2007. – 160 с.
32. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.

Додаткова

1. Бандура О. Праксеологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2 (14). С. 11–23.
2. Костицький М.В. Натурфілософія чи матеріалістична діалектика (до питання про методологію юриспруденції) / Костицький М.В. // *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф.*, (Київ 23 квіт. 2010 р.) – К.: КНУВС, 2010. – С. 3-6.
3. Костицький М.В. Соціальні проблеми сучасного етапу творення української держави і права як проблеми людинознавчі // *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права*. – К.: КНУВС, 2009. – С. 6-9.
4. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Serdiuk I. V., Gvozdik O. I., Pavlyshyn O. V. The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. *Cuestiones Políticas*. 2020. Vol. 37. № 65 (julio-diciembre 2020). P. 169–181.
5. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Gvozdik O. I., Kravec V. M., Poludynna N. S. Scientific Elite in the Information Society. *Journal of Legal, Ethics and Regulators Issues*. 2020. Vol. 23. Issue 4. P. 1–6.
6. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Kravec V. M., Pavlyshyn O. V., Kovtun O. Y. Parliamentary-presidential or presidential-parliamentary republic as modes of one political model or different concepts of government. *Revista San Gregorio*. 2020. Num. 42. Special Edition. Vol. 1. P. 144–155.
7. Костицький М.В. Онтологічна потреба корекції взаємозв'язку прав та обов'язків як складових правового статусу в сучасному суспільстві // *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права [Текст]: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-теорет. конф.* (Київ 11 листоп. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарев та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – С. 165 – 168.
8. Костицький М.В., Кушакова-Костицька Н.В. До питання про методологію конституційної юрисдикції // *Вісник Конституційного Суду України*. - 2017. - № 4. - С. 42-49.
9. Костицький М.В., Кушакова-Костицька Н.В. Честь і гідність в Інформаційну епоху (спроба філософсько-правового аналізу) // *Матеріали міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого пам'яті проф.*

- Л.Юзькова "Людська гідність як конституційна цінність"/ Конституційний Суд України. - К., 2018. – С. 8 – 14.
10. Кравець В. М. Глобалізаційні трансформації у контексті проблеми методологічного дискурсу поняттєвого консенсусу // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права [Текст]: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ 11 листоп. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарев та ін.] – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – С. 178 – 182.
 11. Кравець В.М., Павлишин О. В., VIII Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права»: запроваджена академією традиція триває в сучасних умовах // Філософські та методологічні проблеми права. – 2020. – № 2 (20). Режим доступу: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/issue/view/59>
 12. Лютий Т. Наслідки буремних днів. *Український тиждень*. 2020. № 13 (645). Стаття опублікована 10.04.20. Режим доступу: <https://m.tyzhden.ua/column/242443>
 13. Проблеми духовної безпеки українського суспільства [Електронний ресурс]: збірник наукових праць. (2-ге видання, доповнене та допрацьоване) / В. Ф. Баранівський. - Київ : Видавництво «Лицар», 2019. - 258 с.
 14. Пунченко О.П. Основи сучасної філософії у поняттях та схемах [Текст] : навч. посіб. / О. П. Пунченко, Й. Й. Дидишко ; Одес. держ. акад. техн. регулювання та якості. - Одеса : Астропринт, 2020. – 174 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Посилання на науковий журнал “Філософські та методологічні проблеми права” (<https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/issue/archive>).
2. Перелік основних довідників тематичних ресурсів з філософії у комп’ютерній мережі INTERNET (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=706>;
3. Безкоштовні електронні підручники в онлайн-режимі «Гуманітарні науки» (https://pidru4niki.com/1658092552093/filosofiya/filosofiya_prava).
4. Перелік основних довідників тематичних ресурсів з філософії у комп’ютерній мережі INTERNET (<http://www.bihun.in.ua/phillaw/>)
5. Додаткові філософські ресурси комп’ютерної мережі INTERNET (<https://www.youtube.com/watch?v=4qrifdIxtiY&list=PL48Q51pndTVk4Ec0tOgTFQFVGUIRO8Cq8>; <https://www.youtube.com/watch?v=50xy4jS36H4>; <https://www.youtube.com/watch?v=z74Fa4Hz2Xo>).
6. Посилання “The Perseus Project: An Evolving Digital Library on Ancient Greece”.
7. Посилання “Exploring Plato’s Dialogues”, а також сервер “Philosophy in Cyberspace”.
8. Посилання на сервер “Philosophy in Cyberspace”.

9. Програмний продукт «Мультимедійний посібник «Філософія права» / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин та ін., К.: НАВС, 2013, 2013. Свідоцтво № 48094 (зареєстр. 28.02.2013) https://arm.naiou.kiev.ua/books/mnp_fil_prava/index.htm
10. Програмний продукт «Мультимедійний підручник «Філософія права» / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін., К.: НАВС, 2014. Свідоцтво № 53374 (зареєстр. 29.01.2014); https://arm.naiou.kiev.ua/books/fil_prava_pidr/index.htm
11. Програмний продукт “Мультимедійний навчальний посібник “Філософія” / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін.), К.: НАВС, 2017. Свідоцтво № 72043 (за реєстр. 18.05.2017); <https://arm.naiou.kiev.ua/books/filosofia-30012017/index.html>